CYPRYAN NORWID

LEGENDY A NOVELY

1921

NOVA ET VETERA 43.

C. Norwid

LEGENDY A NOVELY

CYPRYAN NORWID

LEGENDY

A

NOVELY

Z

POLŠTINY

PŘELOŽIL JOSEF MATOUŠ

PANU

VINCENCI

A PANÍ

ANNĚ RUSKOVÝM

Z MARIANSKÝCH HOR,

VYTRVALÝM A ÚČINNÝM PŘÍZNIVCŮM

DOBRÉHO DÍLA,

S PŘÁNÍM,

BY SE DOČKALI JEHO

»MAGNIFICAT«

VĚNUJÍ

VYDAVATELÉ

HRSTKA PÍSKU

Legenda

Památce

KONSTANTINA POMIANA LINOWSKÉHO,

plukovníka,

který roku 1807 ve vlasti zrozen
od 1830 jí vzdálen pro ni žil
a roku 1858 v Paříži zemřel.

„Beati qui nunc fletis, quia ridebitis."
S. Lucae, VI, 21.

I

Když jsem byl smuten a zdálo se mi, že smutek můj nenáleží mně, vyšel jsem si za veliké město, mezi černé cypříše, na hřbitov.

II

I dím sám sobě: — „hle, půjdu na pokraj hrobu právě čerstvého, ale nezeptám se, kdo v něm bude odpočivati, aby můj smutek nebyl pro nikoho, jehož utěšují nebo oplakávají: jedině aby byl smutkem člověka pro člověka..."

III

Takto rozjímaje ocitl jsem se na kraji hluboké jámy, a sivý hrobař vyhazoval z ní písek k jinému, který stál výše, jako já. —

Černými haluzemi několika cypřišů bylo viděti zapadající slunce a věže dalekého města rýsovaly se na obzoru nebes.

IV

Přemítaje tak o věcech pomíjejících, nechtěl jsem se na nic vyptávati oněch dělníků smrti, ale schýliv se pomodlil jsem se, a vzav hrst písku, řekl jsem si:

„hle, nasypu ji na první smutný dopis, který budu psáti svému bližnímu . . .“

V

A když jsem se vrátil pod svou střechu, bylo asi hodinu před půlnocí; i vhodil jsem onen písek do skleněného kalichu přesýpacích hodin, jež stály prázdny vedle mé rozžehnuté lampy, a usedl jsem, abych si odpočinul.

VI

A hle, jak počaly hodiny měřiti tok plynoucích chvil dopadáváním písku, uslyšel jsem jakoby šepot, a zdálo se mi, že z nich vyznívá jazykem Římanů:

„Sit—tibi—terra—levis.“

VII

A hovořil onen písek svým šepotem:

„Hle, je tomu již tisíc osm set dvacet let, co tu kopali hrob pro popel vyhnance, a ten byl vůdcem římské legie ve své vlasti...

VIII

„A opřel se vůli toho, kterýž pravil zahořev hněvem:

„Chtěl bych, aby celý národ římský měl jednu hlavu, bych ji podložil pod ostří svého meče!"*

IX

Spočítav tedy léta zjistil jsem, že jest řeč o Cajovi Caligulovi, i naslouchal jsem, co písek vypravoval.

I šeptal ustavičným dopadáváním zrnek — a hlásal:

X

„— Onen římský vyhnanec za prvních let své osamocenosti v Gallii docházíval do města Lutecie, které se dnes zove Paříží, a stávaje v přístavu,

* Slova Cesara Caja Caliguly.

rád se díval na plachtoví lodic, pátraje, nevynoří-li se od Středozemního moře loď s trojúhlou plachtou, plynoucí z kraje L a t i n ů . . .

XI

„A v dalších letech vystavěl si dům, podobný senatorskému domu římskému, a sedávaje u vchodu s hlavou oholenou jako otrok čítával F é d o n a, anebo dávaje almužnu ukazoval k polednímu slunci pravou rukou jako ten, kdo dávaje rozkazy připomíná si, že jest otrokem — anebo jako ten, kdo neví, co by bylo spravedlivější: proklínati či žehnati . . .

XII

„I stávalo se, že ho vídali, an stojí u vchodu domu, ruku maje napřaženu do prázdného vzduchu směrem k velikému Římu — a mimojdoucí tulák nebo bědný druid brávali z oné ruky upadávající almužnu . . .

XIII

Ale v letech ještě dalších, když historie postoupila svých mramorových tabulek ničemnosti, zmlkl onen římský vyhnanec docela a zvolal pouze jednou: p o d l í! a vypiv jed zůstavil číši roztříštěnu, dvéře rozevřeny a dům plný velikého nepořádku.

XIV

„Aj — tisíc osm set a dvacet let tomu, — mluvil písek — kdy tu pochovali popel toho vyhnance, a podle římského obyčeje, by žádná památka nezarmoutila živých, uloženo do hrobu vše, co měl za živa. I čehokoliv se byl dotkl za živa, vloženo do hrobu.

XV

„Ba uložena tam i rozbitá číše, z níž vypil jed, i šlechtický prsten římský i rukopisy, které kdysi čítával, aby nižádné vzpomínky stín nepadl na něčí čelo... A velmi tklivé vzlykání plaček a proklínání podobné úpění, a nářky trvaly do konce pohřební hostiny.

XVI

„Ale nevyznačili tam nápisu, který by připomínal ž i v o t a zesnulého, ani rodinného znaku nepoložili na tom hrobě, aby snad někdy noha některého římského konsula oň nezatkla, anebo šlechtický rod se nezastyděl..."

A dopovídaje ta slova zmlkl šepot písku s posledním zrnkem, jež dopadlo z vyprázdněného kalicha pískových hodin, a zdálo se mi, jako bych slyšel ještě ona počáteční slova v jazyku římském:

„S i t — t i b i — t e r r a — l e v i s..."

I

Co tedy učiním s tou hrstkou písku? pomyslil jsem si — a proč jsem ji odňal zemi! Zdaž není lépe nechoditi po zemi této, by se bolesti nevzmáhaly v šlépějích našich? — Mohu-liž vlhký list posypati tou zoufalou nicotou? Anebo mám snad rozhoditi tu hrst do větru, aby oklamala švitořící ptáčky na hladové pouti říkajíc: „h l e, d á v á m c h l é b“, kdežto je ironií prozřetelnosti!

II

Nuže, snad raději nasypu takovou zemi na prazích kostela, aby roznesena byla obuví svatých děvic, které bývají čistší holubic — a kostelní strážce ihned mne poučí, že jsem učinil neslušnou věc.

Zajisté, smutný jest tento svět až k smrti!

III

Uvažuje o takových věcech obrátil jsem přesýpací hodiny na hodinu první po půlnoci, a jakmile počaly měřiti tok plynoucích chvil dopadáváním písku, u-

slyšel jsem znovu jakoby šelest a tiché šepoty známého mi jazyka, jež, zdálo se mi, mluvily:

„Pax vobiscum – pokoj, pokoj – nechť přebývá s vámi.“ —

IV

A hovořil onen písek šepotaje:

— Nediv se... Spasitel psal prstem do písku, a tobě jest nepříjemno, že mohu vyprávěti skryté věci... Zdaž z písmen nečteš slov, jež byla napsána před tisíci lety a za něž tisícové prolévali krev?...

V

„Jsi snad jako novorozeně, jež neví ještě, čím se člověk liší od zvířete, ale připomíná si, čím se podobal andělům, a usmívá se na matku ničeho neříkajíc — a krásné jest ve své nevědomosti, ale není možno zůstaviti ho samotného.

VI

„Věz, že právě tradicí odlišuje se člověk co do svého majestátu od zvířat polních, a ten, kdo se odtrhl od svědomí dějin, divočí na odlehlém ostrově a stává se ponenáhlu zvířetem.

VII

„A ti, kdož neměli podílu ani v bolestech, ani v žalu, a nikdy nevešli do závětí uplynulých životů, sami se vyklíňují na nové pokolení, jež je daleko vítězné pravdy...

VIII

„Tak se děje, že znovu a znovu třeba k nim vysílati proroky a apoštoly na ostří jejich nožů, aby se navrátili v dávný proud...

IX

„Nuže, raději se nebraň spravedlivému smutku, a nemysli, že spravedlivá bolest tě raní. A věz, žes mě vzal z nového hrobu, kde odpočinul v y h n a n e c k ř e s ť a n s k ý.

X

„A ten trpěl po léta za vlast i jako občan: že žil nečinně — i jako rytíř: že jeho pancéř byl změněn v jakési kajícné roucho — i jako pán: ježto odloučen od majetku — i jako otec, i jako bratr, i jako všeliký člověk společenský.

XI

„Ale právě proto vytrval u oné neviditelné korouhve, kteráž jest svědomím dějin — a byli mu dáni bratr za bratra, sestra za sestru, když dlouhé tiché bolesti pronikaly jej krásou a tvář jeho nabývala výrazu apoštolského klidu.

XII

„A tak nezůstavil dvojsmyslné vzpomínky, která by klamala jiné, neboť byl rytíř. A nezemřel také nespojiv rukou, které mohla odtrhnouti hněvivost, ježto byl synem P o k o j e.

XIII

„Nuže, raději mezi mrtvými ho nehledej, ale těm, kdož živi jsou, pověz pravdu, a jeho hrob bude pro ně jako mezník onoho neviditelného města, kterého střehou c h a r a k t e r y l i d í."

XIV

A mluvě to, doběhl písek znovu své hodiny, a zaslechl jsem ještě šepotání:

„— P a x — v o b i s c u m — p o k o j — p o k o j b u d i ž s v á m i . . . A m e n."

NÁRAMEK

Legenda 19ho věku

Věnováno A. Z.

Kolikrát zřelo mě, příteli milý,
s druhem mým, vnořené ve vážný hovor,
v lůně svém město, jehož lev s lilií chrání,
kde maně pátráš, zda Dante se zjeví ti v bráně.
Umění pochodí z Víry tam, je jako děcko, jež
toulá se, těká po cestách všady;
slavné dni obce, volné kdys — na výsměch dnešku —
mluví tu se starých staveb k tvé duši.

Kolikrát, vzpomínáš, ve slavné Florenci
spolu jsme kráčeli, nějaké mluvíce věci,
jichž obsah nejasný uniká lehce,
přece však zachvívá hluboko v nitru.
Vůle ni času proud nesmyjí sledů
z takových hovorů — v sluchu ti znějí,
v mysli je snuješ a dopřádáš dále,
slyšíš je jakoby známý hlas milého zvonu.

Na paměť věcí těch píši Ti
l e g e n d u t o h o t o v ě k u;
starší nechť probudí, zkolébá děti,
a šťasten budu — -- — —

I

Vážený můj přítel stál vedle mne v osmirohém salonu, matně osvětleném, kam doléhala zdáli hudba a šelestění nových ženských šatů.

Před námi visel starý, zpola viditelný obraz, který zobrazoval Spasitele, jak láme chléb sedě mezi dvěma učedníky v zájezdní hospodě. — Podobný obraz vyšel zpod štětce Rembrandtova — byl-li však tento kopií, či snad původním výtvorem, o tom jsem vůbec neuvažoval.

Mlčel jsem, co on mluvil, že život ho naučil znáti svět, lidi a různé osoby, a že zkušeností životní dobral se poznání člověka a pravdy. A rozhovořil se právě o podstatě odvážného činu, který se udál před nedávnem, odkudž pak se přešlo k zajímavé rozmluvě o velikých krásách živé pravdy a k tomu, jak bohatým dramatem je život na této bídné hroudě zemské, která co chvíli může zaniknouti, a přece je věčná.

Když jsme takto byli zabráni v hovor, uslyšeli jsme

za sebou šelest hedvábí, závan stuh, a vějíř, objímaný rukou krásné paní, ne zplna ještě prostředního věku, přihrnul k nám měkce proud vzduchu. Vběhla, jakoby omylem, do salonu, mdle osvětleného, v němž jsem rozmlouval s přítelem — za ní se objevily též jiné nastrojené dámy a páni — a všichni proběhli ku protějším dveřím, jako by nás ani neviděli.

A ježto jsem za ní pohlížel, nebo byla krásná a měla pohyby vysoce ušlechtilé, děl mi přítel, netaje se nikterak: — to je Eulalie — a já jsem čekal na další slova, důvěřuje jeho známostem; a dával jsem mu na jevo, že dychtím zvěděti, kdo jest ona krásná bytost.

— Je to Barbora, a mají ve znaku třemen — dodal; — mlčel jsem ještě úporněji — on pak pravil:

— Jméno svaté Barbory přinesla si na svět, ale ježto za oněch dob se těšil oblibě román, k němuž autor připoutal jméno Eulalie — tento román byl v dopisech — romány v dopisech psávaly se dříve výborným slohem.

Když mluvil tyto a ještě jiné věci, jež bylo obtížno zaslechnouti, neboť právě zahřměla velmi hlučně hudba, pohlédl jsem letmo ke dveřím, jimiž bylo viděti tanečníky a tanečnice jako krásné vlny osvětlené zapadajícím sluncem.

A ovšem, nezatajoval jsem nikterak, ba děl jsem mu: — hledám Eulalie, bych si lépe prohlédl tak krásnou bytost. — A on, jako by dále rozpřádal vypra-

vování ničím nepřerušené: Edgarda — vece — neboť když přišla slavnostní doba biřmování, vyvolila si jméno Edgarda pro onoho Edgarda, jenž má ve znaku šíp a jest velmi známý mladý muž, Barbora jest — vece — nesporně z nejkrásnějších a nejmilejších paní v městě.

A dotknuv se mého ramene dovedl mne ke dveřím, k jejichž mramorovému rámu zahýbalo se pozlacené opěradlo křesla, v němž odpočívala Eulalie, odpínajíc s prsou červený květ vavřínový již uvadající.

Když jí pověděl mé jméno, sklonil jsem se lehce a mluvili jsme.

Hovořilo se o tom, že tak skvělé a hlučné zábavy neviděl dojista nikdo po celý karneval — a že právě proto se tak vydařila, že se přiblížila postní doba.

Pokud je tedy možné za prvního hovoru, mluvil jsem s Eulalií dosti, a když Edgar, přistoupiv k nám, vmísil se do zábavy, vyčkal jsem, až se vyčerpal obsah, a odešel jsem.

I vyšel jsem, o ničem nepřemýšleje, do osmirohého, mdle osvětleného salonu — důkladný spisovatel by jej nazval komnatou: — a v tom saloně či komnatě jsem usedl, patře na obraz Rembrandtovského stylu; uvažoval jsem o podstatnosti temnosvitu a také o tom, jaký je běžný, ať nedím obecný, výraz tváře kteréhosi cestujícího, jenž láme chléb, přeměňuje se a stává podobným tváři Kristově. — A potom

mi přišly na mysl věci, které jsem byl právě mluvil s Eulalií, i to, že právě se končí hlučně karneval, an se blíží postní čas.

Leč neopomněl jsem i to si vkresliti v paměť, že paní, jíž jsem byl představen, zove se — tu několikráte smísily se mi náhle všechny dojmy.

A tu jsem si rozhodně ujasnil, že na křtu svatém a pro román, jenž v době jejího zrození byl populární, dáno jí jméno Eulalie, při svatém biřmování pro Edgarda, jenž měl ve znaku šíp, Edgarda, a že na den svaté Barbory přišla na svět ta krásná žena, která by se jinak prostě byla zvala Barbora.

Potom jsem si myslil, že se blíží půst — čili doba svátosti pokání; že tedy se již zakončuje karneval — tak jsem rozjímal a zatím bylo již značně po půlnoci a chýlilo se k ránu.

A dívaje se na onen rembrandtovský obraz, rozvažoval jsem o temnosvitu v umění, neb možno bez váhání říci, že do Rembrandta nikdo, ani sám Rafael, neznal světla. — Linie znal Rafael jako nikdo před tím, ani potom — ale jeho světlo je naprosto neživotné. Teprve Rembrandt odkryl a objevil hlubokou citlivost a mystickou logiku světla.

Poněvadž, co jsem tak uvažoval v mysli, nechybělo mnoho do ranního rozbřesku, vyšel jsem; na skráních pocítil jsem čerstvý chlad vzduchu, který mi osvěžil oči — i šel jsem.

II

Ubíral jsem se tu po širokých schodech, a pak zase síní, čtvercovanou černě a bíle mramorem; vůkol bylo pusto a hudba doléhala stále slaběji; pouze chvílemi ozvalo se z nádvoří dupnutí a zazvonění koňské podkovy o dlažbu.

Poslední bledé hvězdy pohasínaly, ale bylo je viděti ještě, kde jich nezakrýval oblak, dlouhý, šerý a roztažený po nebi jako křídla divokého holuba.

Jakýsi služebník přešel zvolna mimo mne, nesa svícen se zhašenými svícemi, z nichž některé byly zlomeny.

Jakési proklínání netrpělivého vozky doletovalo mi k sluchu — — — vyšel jsem na ulici. — A cestou, chtěje se podívati na hodinky, kolik je hodin — zastavil jsem se, a hle, u nohou jsem zpozoroval náramek, který zářil zlatým kruhem jako aureoly, jimiž ozdobují umělci skráně světců — i pomyslil jsem si, zdvihaje se země ten předmět: která svatá tu ztratila svou slávu?

Podívav se pak, že byla pátá hodina ranní, jal jsem si prohlížeti nalezený předmět.

Dva zlaté rohy hojnosti, jichž bodce byly upoutány stežejkou, tvořily půlkruhy náramku a otvory rohů držely jako tlamy bájných tvorů démantovými zuby dva štíty.

A ty dva štíty byly spojeny: na jednom byl nápis

Edgar, na druhém pak Eulalie. Nebyl jsem tudíž již zvědav, čí je předmět, a bral jsem se pustou ulicí dále. Rozednívalo se.

Dvojkolka jakéhosi zahradníka, jedoucího na trh, zahnula vprostřed ulice a obrátila se na protější stranu.

S hasnoucí svítilničkou a dlouhým hákem v ruce kráčel proti mně malý hadrář a opodál něho stál koš ne zcela plný — hák byl sporší sil a věku chlapce, jehož bledý obličej měl barvu vápencové dlažby, po níž jsem šel.

Přeměřil jsem celou ulici několika kroky a vida, že všechny hospody jsou zavřeny, pomyslil jsem si — půjdu raději v levo podle zahrady zámožného člověka, kterého jsem znal a miloval, ježto byl básník. Bude mi příjemno procházeti se opodál příbytku milého člověka, než bude čas, abych posnídal.

A to jsem také učinil — než šel jsem bez přesného plánu — bludnou cestou a zapadlými uličkami.

A tam, kde mezi vyvstávající současnou architekturou, právě započatou, trčí zbytky starých zdí — a kde úzká ulička má býti rozšířena, slyšel jsem pravidelné zaznívání zvonku a spatřil jsem dvě služebné, chvátající s košíky k místu, odkud se ozýval zvonek. A po chvíli jsem uviděl baldachýn, tvaru kardinálského klobouku, kdysi purpurový, na němž svítily poslední zbytky zlacení — pod ním šel probošt v bílé komži a nesl nemocnému poslední pomazání — ně-

kolik lidí pokleklo, i já jsem poklekl — šli jsme po cestě Páně.

A pod tím baldachýnem, někdy purpurovým, ve stříbrné hvězdě, ovinuté čistým plátnem, vznášela se částečka přítomnosti Páně, nejsvětější ze všech věcí a bytostí na světě, jíž se můžete i nemůžete dotknouti; byl to jako by pochod krále vyhnance a posledního z rodu panovnického, neboť chatrný byl zbytek purpuru i zlacení jakož i těch, kdož se ubírali za ním.

Jdouce tak kousek cesty, vešli jsme do velmi nízké síňky, kde žena z lidu, statná, letitá vyšla nám vstříc a poklekla — potom rukou, obnaženou po loket, otřela si slzy a shýbla se provázejíc nás do světničky, podobající se sklepu, ale udržované v čistotě. Jak jsem ihned poznal, byl to příbytek městského hadráře, otce onoho chlapce, jehož jsem právě předtím byl potkal s hákem a košem, nepřiměřenými jeho věku.

Když byla vzdána chvála Bohu a doříkány litanie, konal se obřad posledního pomazání svatým olejem; potom jsem přistoupil k loži nemocného, již se rozžehnávajícího, domnívaje se ještě, že povstane s lože; viděl jsem, že chtěl mluviti, ale nemaje sil, usmál se a zesnul. Jeho žena vyšla za mnou a když jsem napověděl cosi o almužně, děla mi, že řemeslo je sice, pravda, nízké, než při zdraví a práci, že jim úplně postačí. Bylo mi nepříjemno, že mi pře-

dešla, nechť jakkoli jsem obmýšlel onu almužnu, zamyslil jsem se.

A pravil jsem, vytáhnuv z kapsy náramek, který jsem našel v noci: „poslyšte, váš muž byl by našel tuto zlatou věc, kdyby byl zdráv, poptejte se tedy po městě, či by byla, a odevzdejte ji.“ Nato jsem odešel.

Ale nač jsem myslil! Bůh milý ví! A nohy mě nesly po dlažbě, ozlacené namnoze paprsky ranního slunce, jež se vynořovalo z chmur. Potom zvolna, ani nevím jak, ocitl jsem se zase na místě, odkud jsem byl odbočil za knězem, a ubíral jsem se dále.

Po pravé straně rozkládala se zahrada, a podle zahradní mříže ubíhal chodník, rovně vydlážděný, který se končil u neveliké branky; když jsem k ní docházel, zavolal mě můj milý známý jménem, i obrátil jsem se velmi potěšen.

Stál v ranním úboru u branky a zdálo se, že po procházce v zahradě se vrací, aby doma posnídal; v ruce měl lístky zaplněné poznámkami, neboť byl básníkem.

Šel jsem tedy s ním posnídati, žehnaje kraji, kde v tuto dobu roční bývá ještě tak krásně, a vykládal jsem, proč mě vidí tak záhy ráno v bálovém úboru, dodávaje, že procitl neméně záhy. — Ale on mi ukázal lístky, promlouvaje krásně o Jitřence -- a potom prohodil několika smutnými slovy, že mu neslouží spánek — a pak zas řekl — „nejsi básníkem — tedy toho nevíš“; než popíjel jsem čaj a pravil sem: jsme básníky, či spíše jimi pouze býváme?

Nato mi počal čísti podivně krásné verše, jimž jsem naslouchal opojen, tím spíše, že zpívaly o lásce lehkomyslné ženy; jakmile však postřehl v mých očích pravdivé zanícení, zmačkal lístky a chtěl již něco říci — když v tom vešel jeho služebník v bohaté livreji.

Ale sotvaže odešel služebník, ukázal básník na lístky, jež byly rozházeny po lenošce a vzkřikl ochraptělým hlasem: „Eulalie!"

A po chvíli jsem zvěděl, že Edgar, který měl ve znaku šíp, již poslal svatební dary a má právě přijmouti zlatá pouta.

Když jsem to slyšel, pověděl jsem mu vše, ničeho nezatajuje, ani ne toho, že hadrář, jehož jsem jmenoval, našel dnes takové zlaté pouto; za těchto slov přítel prudce vyskočil s místa a podobaje se nadmíru Hamletu zvolal: „zlatem ho zasypu!" — a já jsem vyšel. —

III

Když přešlo mnoho, mnoho dní, přemýšlel jsem kdysi o té noci, o tom ránu i o všech těch osobách, které vystoupily na pozadí oné noci a onoho jitra; a přišlo mi to proto na mysl, že uběhlo, jak jsem pravil, mnoho času a nikoho jsem po dlouhou dobu neviděl, neb jsem churavěl.

Až když mi již bylo zase o něco lépe, přišel ke mně

vážený přítel a vyprávěl mi rozmanité věci, jež jsem poslouchal.

A byl postní čas, kdy se netančí, kdy kazatelé káží v kostelech a kdy mnohé dámy v černých šatech chodí sbírati na chudé. Takové dámy přišly ke mně již před tím, než mě přítel navštívil.

A když jsme tak rozprávěli, umlouvajíce si, že poslechneme proslulého kazatele, jehož hlas hřímal co večer v chrámu, vzbouzeje mnohé upřímné předsevzetí, myslel jsem si, že tam půjdu, že stanu pod gotickým sloupem, a před mými zraky již vyvstával onen sloup, překypující bohatstvím květů jako Sacramenten-häuschen v Norimberce, který jest jedinou litanií pláče — a již předem jsem se roztesknil připomínaje si tak krásné věci — v tom se hřmotně otevřely dvéře a do náručí mi vpadl básník volaje: „Omen — Omen!"

Potom pravil: „Edgar jest odmítnut; ztratí-li se svatební dar, ne nadarmo se ztratí."

Mlčky jsem poslouchal a vážený přítel můj, jehož si básník nepovšiml, mlčel také.

— „Omen — Omen" — opakoval -- „kdož ví, jakým cílům dramatickým neposlouží lehkomyslnost ženina?"

A dokládal hlasem velmi mocným: „Jest však lehkomyslnost, která nahrazuje zralým plodem květ, ještě lehkomyslností? — a volal slova stále méně jasného smyslu: „lehkomyslnost! koketerie! Eulalie!

— když v tom, sotva domluvil poslední slova, vešla ona.

Vešla velmi tiše v černé sukni hedvábné, která se lomila místy v široké záhyby, a nějaký bankéř — velice vážený člověk — ji provázel maje v ruce stříbrnou misku.

Vstal jsem tedy a sáhnuv do kapsy, položil jsem stříbrný peníz na misku — moji hosté učinili taktéž.

Leč Edgar nebyl s dámou, která sbírala almužny — neboť kolovala zvěst, že z hněvu vstoupil do kláštera!

— — — — — — — — — — — — — — — —

Potom jsme se odebrali na kázání — jež bylo: O svatých svátostech obecně.

P. S. — Eulalie se vdala za bankéře a jsou šťastni.

CIVILISACE
Legenda

I

Mladý můj přítel rozvažoval o tom, že jest lépe plouti oceánem na plachetní lodi. — Nechal jsem ho mluviti o té věci a opřev se kolenem o cestovní tlumok a bokem o kamenné zábradlí přístavního nábřeží poslouchal jsem ho. —

Ale když dokončil větu — a když jsem, pohleděv na veliké hodiny městské, zpozoroval, že parník Civilisace za chvilku opustí přístav, kde byl zakotvil, aby i mne s sebou odnesl, přerušil jsem mladého přítele.

— Byl čas, pravil jsem, kdy v hmatatelné skutečnosti měl jsem v rukou klíč ke krásám, o kterých blouzníš. — — A za těch slov vynořila se mi v paměti píseň, kterou jsem si prozpěvoval, prohlížeje spony a zámky svého tlumoku.

— V loď se dere voda denně,
nohou s lože — nestoupneš;
večer, brachu, neprodleně
vyhrň rukáv! — k pumpám spěš!

Sbohem buď, co miloval jsem,
vzpomínka jen pojí nás,
d á l k u rukou jednou dal jsem,
druhou rukou dal jsem č a s.

V loď se dere voda denně,
nohou s lože — nestoupneš;
večer, brachu, neprodleně
vyhrň rukáv! — k pumpám spěš!

Hle, vidíš tedy, pravil jsem svému mladému příteli, že mi tyto věci nejsou nijak cizí, ba znám je dobře až do mohutných základů plachetní lodi, jež připomínají stavbu archy a spočívají docela na dně lodním; — a když pak jdeme temnými chodbami, kde se zatáčejí kotevní lana, zrezivělá slanou vodou, nebo leží dlouze na podlaze, v klidné nedbalosti: a přejdeme ještě výše k chodbám kabin, a výše na palubu, kde každé prkno je měkké a bílé mnohým mytím, a všechna krásně zprohýbána jako deska houslová; — a když očí tam pozdvihneme, tam, kde se na pozadí nebes protínají nehybné sítě mnoha lodních lan, nebo kde vzduch rozbíjí své stany v širokých plachtách — a kde tři kříže stožáru svým zakončením uvádějí ti na mysl jakousi mystickou trojitost, zmírajíce v ranních mlhách, v soumraku opálového položera, prosyceném teplou slanou vlhkostí; v soumraku, jímž pro-

nikají někdy ojedinělé paprsky sluneční — vše to — je mi známo. To — a nadto hluk praskajících plachet, podobný výstřelu města, které se vzdává — a nebezpečné padání lodníků s výše stožáru, zmítaného bouří — a jejich klení v námořnické mluvě, která snad ještě ve svých kořenech uchovala si foinické prvky — a neklid čtyř člunů, jež visí po bocích lodi a bývají odpoutány jen za tiché doby přistání nebo za krajního nebezpečí.

Též od nejmenšího mosazného hřebíku lodního, který se cídí s největší pečlivostí, až k hvězdě na nebi, jež se leskne jako hlavička hřebíku — a od safírové modré hodiny uklidnění, plné pohody, až k propastné černi bouří, které sviští vzduchem — od růžových ruček děcka, vztažených po ohromných rybách, jež jdou za lodí jako domácí psi, až k tvrdým rozkazujícím posunům lodního kapitána, vyzbrojeného zježenými kožešinovými rukavicemi. Též od všeho toho, co sílí a uklidňuje, až k tomu, co tebou zmítá jako suchým listem a mění tě v nicotnou věc, jež jest rvána od planety — nebo vzbouzí v tobě pocit, kterýž se nepodobá nikterak jmenovaným dvěma: totiž pocit tupého a hluchého klidu hmoty z vysílení — hluboký a ničemný pocit! — podobný rozhovorům lidského těla s pískem jeho hrobu, anebo rozhovorům atomů, které tvoří lidské tělo, s těžiskem oběžnice. — Když tedy, slovem, j s i jen proto, žes b y l chvíli před tím, než ses natáhl na mokrém a špinavém klubku

spletených lodních lan, šeptaje v nesrozumitelné nikomu řeči: Hle, toť stálost a klid.

Ach! Ano — pravím ti to a vidíš, že poesie těchto věcí jest mi bezprostředně známa — a nemohl bych ani očekávati ničeho nového po té stránce! — Leč jsem již znaven a zvolil jsem proto Civilisaci, pohodlný parník, abych se zárukou, již člověku skýtá současný věk — zároveň užil drahocenného klidu, a spěje vpřed se značnou rychlostí, neztratil jediné chvíle. A zatím, co jsem mluvil, bylo slyšeti nedočkavý hvizd a ozvalo se mocné zasvčení parního kotle. Dva lodníci s čapkami, na nichž bylo napsáno slovo Civilisace, spěchali k nám po široké lávce, jež pojila palubu s břehem — chopili se mého zavazadla — i stiskl jsem měkkou ruku mladého přítele a skočil jsem za těmi, již odnášeli mé zavazadlo, až se lávka, spojující břeh s Civilisací, zachvěla. Ó! ty lávky, kdybyste věděli! — jak pathetické předměty jsou ty lávky — jež v přístavních městech tiše a mrtvě leží na břehu! Kdybyste to věděli! — Nebývají širší než půldruhé stopy, a spojují někdy celé zeměděly! —

Sbohem buď, co miloval jsem, —
vzpomínka jen pojí nás:
dálku rukou jednou dal jsem,
druhou rukou dal jsem čas.

II

A aniž jsem vyjádřil slovy těchto rýmů, jen bruče si jejich nápěv, proběhl jsem mezi rameny dvou strážníků, kteří bděli nad odjezdem parníku jako dvě karyatidy, které podpírají prázdný prostor — a uprostřed těchto dvou strážníků jako v rámci živé brány, vstoupil jsem na palubu Civilisace.

Bylo krásně — svítilo boží slunko a zrcadlilo svůj lesk, jenž k nám přichází propastmi propastí, v jiskřících knoflících strážníků a v mosazných hlavicích lodních hřebů — neboť nikde snad nejsou uskutečňovány čistota a pořádek lépe než na parníku, který má odplouti.

Poněvadž jsem znal mezi cestujícími lékaře, jenž častěji konával tuto cestu, domníval jsem se, že by mě mohl seznámiti téměř se vším a se všemi. Byl již starší muž, jenž za třicet let svého lékařského působení získal si tak veliké obliby, že konečně byl nucen zanedbávati nemocné, již se mu svěřovali, poněvadž neměl kdy, aby přihlížel k jejich individualitě — proto se vzdaloval, jsa poctivým mužem, své činnosti a vyhledával většinou jen společnosti svého přítele, advokáta, jenž stejným způsobem a proto jen, že byl proslulý a svědomitý, se odebral do samoty soukromého života.

Těchto dvou mužů jsem hledal vstupuje na loď, ale proud lodních dělníků i cestujících, kteří právě

vcházeli, a probíhání mužstva, jemuž velel přístavní kormidelník, rušilo mě v mém úmyslu — uzřel jsem pouze několik barevných vyslanců nějakého malého knižátka z dalekých ostrovů, kteří s tlumočníkem a služebnictvem prohlíželi vnitřek lodi, ohmatávajíce rukama mahagonová zábradlí schodišť a mosazné svítící ozdoby — a na tvářích těch divochů zračila se radost, že všechno kolem bylo tak rovné, tak pěkné a hladké.

III

A pluli jsme jeden den a druhý — třetího však, když jsme ještě byli ve vstupním pásmu oceánu, kde zelené vlny bijí do strmých vápencových skal malých ostrůvků, vzrostly větry a nastávala bouře. Když se zpráva o tom rozšířila mezi cestujícími, sestoupili jedni do kabin, aby ulehli na lože, druzí pak spěchali na palubu, aby — jak pravili — uzřeli bouři.

Viděl jsem poručíka jízdy, jak vstupoval na palubu a halil se v plášť, pod nímž se blýskaly křivé ostruhy — byl to energický muž neklidných pohybů, jež působily dojmem, jako by hledaly, není-li, co by zkrotily. — Než rozpoutaný živel, vystřikující bílou pěnu, málo dbá energií jednotlivých lidí, nepůsobí-li prostřednictvím zákonů, jež živlu tomu jsou vlastní, a kdyby se tvářili sebe energičtěji: živlu jest to zcela lhostejno. Námořník v plášti z voskovaného plátna,

od hlavy k patě se lesknoucí proudy vody, běžel hvízdaje mimo poručíka a spěchal, aby podepřel klesající postavu ženskou, jež vstupovala právě na palubu, držíc se ruky jistého mladého cestujícího: a o té ženě si vypravovali na lodi, že krásným spolucestovatelem byla unesena.

Byla to krásná žena, ale její milenec měl daleko větší nárok na bezvadnou krásu. Jeho pohled byl truchlivě krásný a pohyby více než elegantní. Oba se rozhlíželi jako lidé, kteří nevědí, že bouři na moři možno někdy prožívati v celé hrůze, a domnívají se, že jest něčím, co lze viděti zdaleka a najednou jako operu. On nořil své modré oči do spoust mračen, a ona, jak se zdálo, sledovala pohledem i pocity každou myšlenku miláčkovu, co mohutné vlny se přelévaly přes palubu, jež se nakláněla k vodním propastem. Nebylo vůbec mou vinou, že jsem zpozoroval na hezkých nožkách neznámé obuv více než lehkou, takže mi připadlo, abych k ní přistoupil a varoval ji, jak velice poškozuje své zdraví — — leč zdržel jsem se, vzpomenuv si, že byla unesena, a vyprávěl jsem o té věci dobrému lékaři, s kterým jsem usedl na prázdnou lavičku.

Na to mi dí vážný přítel: „Byl bys urazil mladého druha té krásné bytosti, a také já sám budu jim moci teprve zítra o tom se zmíniti, zeptají-li se mne na to; ačkoli znám toho mladého muže a právě proto, že ho znám, jsem opatrný. Neboť je to citlivý člověk —

citlivý pravím — to jest takový, který se cítí hned uražen. — Jednou slyšíš od něho slzami prosycené, srdečné slovo, jindy zase — sentenci, jež by byla dobře vryta do mosazné kuličky nějakého obušku. A zároveň mívá dojemné a milé chvilky. — Sám říká, že jest umělcem. — Své ženy dlužno před ním stříci, neboť by se jí mohl vyznati se slzami v očích — knihy ani deštníku nemůžeš mu půjčiti, neboť by si je ponechal na památku!"

Právě když můj vážný přítel domluvil, zpozorovali jsme, že poručík, jenž byl asi mého mínění, chtěl rozestříti svůj široký plášť u nohou neznámé krásky — leč osm udýchaných námořníků vleklo v té chvíli s obvyklým pokřikem tlusté lodní lano, odloučili náhle skupinu a zatlačili ji do otvoru, odkud vedlo schodiště do salonů a dovnitř kabin.

Vážný můj přítel i já jsme se opřeli na svých místech, abychom nepřekáželi lanu, mimo nás vlečenému; vedle nás seděl člověk, jenž byl až do poloviny obličeje zahalen velikým skotským šálem: mlčíval s jakousi zarputilostí nebo bručíval zlostně i pro maličkost, a proto ho na lodi zvali spiklencem. — Přes to však byl docela klidný občan, který trpěl hypochondrií a rheumatismem, a — poněvadž věděl — že ho považují za spiklence, nepokusil se nikdy ospravedlniti se z obvinění, aby neuvalil na sebe ještě většího podezření. Korespondent kteréhosi velmi užitečného evropského deníku pozoroval velmi bystře

postavu zahalenou do poloviny obličeje skotským šálem a námořníci pozdravovali mlčelivého občana po způsobu svobodných zednářů. — V pravdě byla bouře tak málo bouří jako z vlastizrády obviňovaný cestující tím, zač jej pokládali. Bývají totiž na moři vichřice, jež jsou zdánlivě jen proto, aby pobavily hosty, kteří nedávno seznali tento druh cestování. Kapitán nehnul se z velkého salonu, kdež hrál v šachy s tlumočníkem vyslanců onoho divošského knižátka a klidně žvýkal americký tabák, žlutý jako zlato.

Zakrátko se vzduch opět vyjasnil a prosytilo jej něco nesmírně blahého, jako by vonný dech jara — a nad mohutnou plání pohyblivých vln s oblými hřbety, ostře se rýsujícími bílou pěnou, vyklenula se veliká duha, jež pro ohromnou rozlohu vodstva sotva dosahovala nebes a spíše se podobala šikmo se opírajícímu gotickému oknu, za jehož trojbarevnými skly bylo viděti každou vlnu a také všechny najednou, jak se stále menší lámaly až k posledním hranicím obzoru, věčně pohyblivým.

Poněvadž pak na každé lodi bývají lidé, jež teprve nějaký zvláštní zjev vyvábí z jejich kabin — anebo kteří se ukazují na palubě jediné tehdy, dá-li se čekati, že jest prázdná: naskytla se mi teprve nyní příležitost pozorovati, že jsme pluli ve společnosti katolického misionáře a několika jeptišek, nesoucích na nějaký odlehlý konec světa svou oběť lásky a pokory. Tito cestující se však ukazovali jen velmi

zřídka na palubě C i v i l i s a c e, aby nevzbuzovali posměchu kapucínskou kutnou a zvláštním oděvem jeptišek.

Duha zvolna mizela, a loď naše velikými koly odhrnovala po obou stranách mohutné černé hory vln, jež často bývají vyšší než nejvyšší stěžeň plachetní lodi a oznamují prostřední pruh, řekl bych o s o v ý pás oceánu.

Jakýsi emigrant — úctyhodný člověk — a učený cestující, který se zabýval výhradně archeologií, přiblížil se k lavici, na níž jsem seděl se svým přítelem, ale ten, jehož zvali spiklencem, předešel je pohrdavým posunkem, ukazuje, že tu není dosti místa.

Tato, třeba nepatrná příhoda, byla by mi bývala velmi nepříjemnou, kdyby hned na to byla nesledovala výstraha přítelova, který znaje všechny cestující, takto ke mně pravil: „Emigrant je velmi ctihodný člověk a zajisté o něm by se mohlo právem říci, že jest d ů s l e d n ý. Mnoho vytrpěl ve starém světě a hle, nyní odchází na nejzazší hranice jeho, aby si odpočinul — a s archeologem je sbližuje to, že jako Říman chce míti rozhodně Řím hlavním městem obrozené Italie. Archeolog jde však ještě mnohem dále, navrhuje, aby sídelním městem budoucí Polsky byla K r u s z w i c a, nebo alespoň M y š í v ě ž na jezeře Gopelském. — Co pak se týče Francie, má býti ovládána římským prokonsulem, jenž má sídliti podle starého zvyku v monumentálním N î m e s nebo A r l e s.

„Jedno je však podivné — dodal hned na to můj přítel — totiž — že muž, jenž se výlučně obírá jediné archeologií, nikdy nechodí na mši.“ — „Čemu tedy, pravil jsem, může rozuměti ve svojí vědě?“ A přítel mi odvětil: — „Jest partikulárním korespondentem akademie.“

Chtěl pokračovati, ale zaslechli jsme, že emigrant se obrátil ke kapucínu, jenž pozoroval mizející duhu, a počal vtipkovati o vlivu Ducha Svatého na církevní věci; a vtipy ty byly strojené, násilné. Slovní potyčka vzrostla do té míry, že jí mohl býti přiváben velký počet lidí, kdyby nebyl pojednou přišel redaktor velmi užitečných evropských novin. Sotva jej zpozoroval emigrant, ustoupil magneticky stranou, jako když poddůstojník nějaké severní armády činí místo samému generálovi.

IV

A pluli jsme ještě tři dni — a ještě půl dne, tedy celkem šest dní — a o polednách sedmého dne vstoupil jsem na palubu s tísnivým pocitem smutku — smutku, jehož obsah i důvod mi byly úplně neznámy. Bývají totiž vnitřní bolesti a tísně, které neprozrazují svého původu bezprostředně a zřetelně. A co je důležitější, že sama ekonomie dojmů a pořad jejich duševních následků nejsou pro smrtelníka nikdy dosti jasny.

Byl bych plakal a přece bych nebyl mohl uroniti jediné slzy, jež by skanula v oceán; i naslouchal jsem s nedbalostí člověka, jemuž je vše lhostejno, pravidelnému skřípotu lodního trupu. Civilisace však plula jako nikdy a zanechávala veliký sloup dýmu na nebi a nepatrnou stopu na vlnách. Divoši se procházeli s tlumočníkem po palubě, hladíce rukama zábradlí i vroubení lodi, a na jejich obličejích mohl jsem čísti radost, že vše je tak rovné, pěkné a hladké.

A když jsem tak seděl, nechci říci zamyšlen, nýbrž bez myšlenek, pojednou se mi zcela ozřejmila podstata mého smutku. — Nenalezl jsem toho však uměním zkoumání. Je sice pravda, že je nutno, chceme-li roznítiti oheň, abychom snesli dosti namáhavě rozmanité zápalné látky a potom teprve vykřesali jiskru; ale aby vypukl oheň, jest mimo to potřeba okamžiku, který svým příchodem způsobí, že pojednou všechno plane. A nejinak je také s myšlením.

Náhle jsem si řekl: „Vskutku, příčinou mého smutku jest naprostá osamělost. — Neboť nač mi je celý dav cestujících na naší lodi a co máme společného? — Nepostačilo-liž sedm dní, aby se došlo tam, že, jak jen otevřeš ústa, můžeš již předem věděti všechny důsledky rozhovoru — můžeš věděti, co řekne člověk citlivý a co člověk mrzutý, co rázný důstojník a co starožitník, co emigrant a co redaktor velmi užitečného evropského časopisu. — Což je snad živá myšlenka lidstva čirou mechanickou věcí

bez vnitřního zdroje? Což jest pravda jen výsledkem toho, že se jednostrannosti spolu mluvících o sebe trou a vzájemně se odpuzují? — Ale sama o sobě, není-liž, pravím znovu, pravda ničím než bezmyšlenkovitostí — jediné místem pro něco náhodného a onou abstraktně myšlenou prázdnotou, o které se mluvívá ve vědě, ač víme, že není prázdnoty? Slovem — což je pravda lží?

„Anebo — mám přijmouti za konečně závazné, že pravda je toliko výsledkem redakce myšlenek a vět? A že tedy je jako ony jezdkyně v cirkusech, které ze sedla pádícího koně vyskočí a prorážejí čely zdobenými korunou veliký oblouk hedvábného papíru, aby na druhé straně oblouku seskočily na prchajícího koně za potlesku a smíchu hledícího zástupu?

„Zajisté, jedna věc je, která mnohem lépe spojuje cestující této lodi — jedna věc, pravím —“

A dupl jsem pravě to nohou na pohyblivou palubu lodní, jako bych si chtěl říci — to je ta jediná věc a nic více.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Podivný, hvízdavý náraz větru strhl kterémus plavčíkovi plochý klobouk s hlavy a odhodil jej daleko, daleko na vlny oceánu — kolem klobouku vinula se černá stuha s pozlaceným nápisem: Civilisace.

V

Několik osob skočilo zároveň k okraji lodi směrem k místu, kde náraz větru smetl klobouk, nikoliv, že by chtěli pomoci, nýbrž že tkví v povaze nenadálých událostí, že strhnou nervy. — Zcela zvláštní to byl náraz větru, jenž se nijak nepodobal vzduchu nás obklopujícímu — studený — náhlý, nikoli však smršťový a přechodní — naopak, spíše co chvíli se zesilující, jako by měl proměniti celé ovzduší a měl k tomu dosti sil.

Ti, kteří pátravě zírali na moře, kde na pěně vzdálených vln nebylo již viděti klobouku, zpozorovali náhle oblou hmotu, svítící jako křišťál, kterou odhazovala lodní kola, až bylo slyšeti nárazy a údery odrazu. — Dva lodníci běželi co nejrychleji k stěžni — nějaký zmatek a šepot vylákal samého kapitána, který odměřeným krokem vystoupil po schodech, stanul ve dveřích, jen zpola viditelný, poněvadž jej zakrýval prostor schodiště. Tak stál, ruce v kapsách, čepici šikmo na hlavě a v zubech párátko.

Nějaký cestující zaslechl prý v lodní kuchyni, že se neočekávaně blíží ledovce, urvané ze severní točny, jež pluly přes pláně oceánu — ale pak sám za několik okamžiků hlasitě popíral, že by byl něco podobného slyšel! — Zatím však již nastalo kolem chladno jako v zimě a málo kdo zůstal na palubě — a soumrak padal dříve než v předešlých dnech.

Mezi cestujícími v lodních salonech se něco přihodilo, nikdo nevěděl co. — Kdosi se zmínil, že bylo ztraceno mnoho dní cesty — jiní se domnívali, že kapitán sám se zmýlil ve svých výpočtech.

Obsluha při večerním čaji byla méně pečlivá, a kapitán se dole ani neukazoval. Zpozoroval jsem, že vážný poručík jízdy vzal ve svou ochranu unesenou krásku a cituplný jinoch shledával klíče od svých cestovních brašen a tlumoků.

A asi k půlnoci, když ještě nikdo nespal mimo děti a jeptišky v kabinách polohlasně se modlily, bylo slyšeti neobvyklé výkřiky na palubě. Byla tak temná, bezhvězdná noc, že kapitán, který přecházel na velitelském můstku, aniž ho byl po mnoho hodin opouštěl, sotva se odrážel jako tmavá skvrna od slabého jasu oblohy. — A zpozoroval jsem, že byl klidný, pokud bylo možno viděti.

Po oněch neobvyklých výkřicích, které se rozléhaly po celé lodi a na které několik mužů lodní posádky klusem a s hořícími svícemi kvapilo kolem, nikdo na palubě nepochyboval, že připlouvá veliký pruh polárního ledu. Každý jej mohl viděti — mohutné vlny metaly celé ledové balvany, což dávalo naději, že parník proklouzne velikou rychlostí. A šlo jen o to, aby se stanovilo na nejzazší hranici obzoru, zda vzduch, zmrazený tolika ledovými vrstvami, působě na jednotlivé úlomky nesloučí jich v pevný celek?!

Hvizdot větru, prosyceného jakoby jinovatkou, pronikal postupně každou skulinou trupu lodního. — Ustoupil jsem do jedné z chodeb a zabloudil jsem až blízko ke kuchyni. — U sudu kořalky zpozoroval jsem několik lodníků, kteří na mne pohlédli polo-opatrně, polopohrdavě. Zdálo se mi, jako by v chodbě dotkl se kapitán mé paže, a měl jsem pocit, jako by člověk, jenž mě předhonil, držel v obou rukou bambitky — uslyšel jsem dvě rány a viděl jsem dva opilce, jež smrtelná křeč odtrhla od sudu — pozoroval jsem a poznal kapitána s kouřícími pistolemi v rukou — dával rozkazy zbylým živým, kteří, jak se zdálo, vystřízlivěli.

A když jsem před stenáním umírajících uprchl do pobočni chodby, zaslechl jsem chechtot, klení, chraplivé, nejisté hlasy — a něco, co znělo jako spěšná modlitba — nebo jako proklínání.

Viděl jsem, že emigrant prázdnil láhve a starožitník prázdné sbíral, aby je naplnil svými rukopisy. Tím způsobem připravovali se oba na nebezpečný okamžik. V saloně oznamoval redaktor, že jest třeba, shromážditi se v plném počtu a vyvoliti z důvěry hodných lidí výbor, jenž by udržoval kolísající se klid; ale levé kolo lodní právě narazilo na ohromnou kru ledovou a celá loď se mocně zatřásla. Kapitán po prvé otevřel ústa, aby vysvětlil obecenstvu, že nutno čekati do svítání, aby mohl odhadnouti nebezpečenství. Viděl jsem, že kapucín bos a s křížem v ruce

vstoupil na palubu: kapitán však poručil, aby se vzdálil, aby se nerozšířil dě s mezi obecenstvem a lodníky — několik hlasů tomu odporovalo a žádalo přítomnosti kněze. — A kapucín zvolal: „Na mořích oněch dob Kryštof Kolumbus v takovém šatě jako já dnes — —", ale na pokyn kapitánův odstrčili mnicha a redaktor se obrátil k obecenstvu s poznámkou, že třeba nyní více než jindy ctíti právní moc, a mluvil ještě více něco o ultramontánních předsudcích, čemu však nebylo možno rozuměti, neboť byl opilý.

Kapitán minul mluvčího a kynul, aby se děti a ženy zdržovaly poblíže velkého stěžně — potom pátral dlouho namáhavě po prvním zásvitu jitra — a chtěl ještě jednou vstoupiti na lodní můstek, ale v polovině schodů se zarazil a zavolal mocným hlasem dolů na strojníka: „Hoří." — — Tu bylo jako by celá loď měla vzlétnouti podobna balonu, jenž se právě zbavil pout, a všechno na lodi jako by se chystalo k rychlému letu, když najednou s obou stran parníku přitiskly se ledové hory na obě kola, až ledová tříšť děsivé velikosti létala nad hlavami množství a bila s podivným hlukem do komínu. — Chtěl jsem jíti — kam? Nevím. — Chtěl jsem někoho vyhledati — nevím koho — zdálo se mi, že mě do čela udeřil veliký kus ledu, leč nemohl jsem rozeznati, zda se mi v očích zajiskřilo, či byl-li to snad záblesk ranních červánků? — Uhodl jsem, že náš parník, jehož

obě kola byla upoutána, trhal sebou jako slon v poutech sem tam, a když jsem se chtěl dostati trochu vpřed, ač jsem nevěděl, kam? — cítil jsem se pojednou stržen jako mrtvá hmota — zapotácel jsem se přes palubu a byl jsem střemhlav vmeten na měkký předmět, jenž byl jako nějaká paže.

VI

A když vycházelo slunce, kdo ví po kolikáté již od oné pamětihodné noci?! zpozoroval jsem, že se opírám o rámě šedé sestry, která jako by se podobala jedné z těch, jež jsem byl viděl na ztroskotávající lodi. Ale můj duch byl velmi zeslaben a ježto, jak se mi zdálo, již neměl mnoho práva na skutečnost, omezoval jsem svoje pohledy na obzor ne širší mé dlaně. — Tedy jsem patřil na hrubé záhyby vlněného roucha, do něhož byla zahalena jeptiška, a zdvihl jsem prst, abych odstranil z její sukně několik ssedlých kapek voskových, jež budily zdání, jako by jí splýval po záhybech jantarový růženec.

Ale ona promluvila ke mně podivným hlasem, jenž se podobal hlasu všech mých přátel: „Nech jen ten vosk, neboť jest ze svěcené svíčky, již jsem držela v ruce na tvém pohřbu."

POSLEDNÍ Z BAJEK

I

Svobodné vání, které bylo a jest všude, kde vznikal a vzniká život, takto mluví k utajené myšlence:

Nevěřte nebo nedůvěřujte, učí-li vás, že BAJKA jest literární forma, umně vytvořená za tím účelem, aby se podloudně pronesly choulostivé pravdy, zahalené v důvtipný útvar. Taková obmyslná práce začala se poměrně velmi pozdě,* takové BAJKOPI-

* Nejstarší v tomto směru památkou jest podobenství (nikoli bajka), na výsost krásné, zbásněné Joatamem mezi stromy na vrchu hory Garizim (a uchované v KNIHÁCH SOUDCŮ IX, 8), které vypravuje, že stromy, hledající sobě vládce a setkávající se s výmluvami u ovocných stromů, končí výběrem jalového bodláčí. — Podobno tomuto podobenství jest jiné, O žaludku a o údech těla na něm závislých, které posílá římský senát vzbouřenému lidu, uchýlivšímu se za Řím, na MONTE SACRO. Ale to i ono podobenství jest spíše plastickou illustrací, přibližující lidu odtažitou látku, a proto — prostředkem, vyjadřovacím. Bylo by tedy správnější řaditi je k (dvojznačným) výrokům Sibylinským. Ztad potom se rodí distichon — a zněho dalším dvojstupňovým vývojem, když byla upadla tradice a docela

SECTVÍ zjevuje se teprve po uplynutí celé jedné epochy, až někdy v období aleksandrijském. Člověk sám ze sebe si toho nesmyslil, že zvířata a jiní tvorové mluví, rozprávějí; že tato řeč zprostředkovala myšlenky, že opravdu byla a že se jí užívalo. Právě tak tomu, zajisté, bylo ve skutečnosti; teprve tedy, když se uzavřelo a oddálilo období tohoto soužití s přírodou, povstala BAJKA; tak jako z jednotlivých RAPSODIÍ, tu a tam sporadicky zazpívaných, uchovala se celá epopeje.

Čeho jest třeba, bychom zapředli hovor? — Je třeba stejné úrovně, řeči a citu pro pravdu. Stejná úroveň člověka se zvířaty a jinými tvory, třeba v rozličné míře, trvala však odevždy a trvá snad ještě dnes. A zvířecí řeč, jakkoli se jazyky tak velice oddálily, že rozumný (sic!) člověk odpírá zvířatům a jiným tvorům schopnosti mluvy, přece existuje a vyniká, byť úplně zanedbána, nad leckterý naprosto

zanikly pojmy o obřadovém tanci a humor ztrivialisoval, povstává dodnes užívaný KRAKOWIAK, jehož význačná povaha jest dvojstupňová, vypisujeť jedním veršem, jaký podíl má tvorstvo v utváření myšlenek, druhým pak, jaká jest sama myšlenka.

Dvojstupňové výroky sibylské a průpovědi augurské pocházejí ne z jiného zřídla, když se věštívalo na př.:

Hejna havranů sem a tam poletují nad rovným polem. Mnoho těl padne, než-li přitrhne spojenec...

Zprvu se uhadovalo z letu havranů. Myslím, netřeba ani připomínati, že nám bývá dnes spojitost dvou částí disticha leckdy nejasnou, vždyť i sami současníci musili se nejednou uchylovati pro výklad ke kněžím nebo k mudrcům, kteří byli na vyšším stupni a důvěrně zasvěceni. (Poznámka spisovatele.)

ustrnulý dialekt jazyka Papuanců.* Co pak se týče citu pro pravdu, zdá se mi, že ne trochu, ale velice se zapomíná té vlastnosti Pravdy, že každá živoucí bytost jeví pro ni cit, jakkoli v různém stupni. Zkus to a představ si hněv, míře žertem na psa, a uvidíš, jak bude rozeznávati a nedůvěřovati. Kdežto, dotkneš-li se ho třeba jen docela zlehka, leč vážně — uvidíš, jak jinak to přijme. Uvádím tu psa ne jako výjimku, leč proto, že na něm nejlépe se dá ukázati náš předpoklad. Vždyť i nejdrobnější brouček jinak přijímá dotek haluzky, rozkolébané větrem, a jinak

* Z pozůstatků (jaké po uzavřených epochách vždy se uchovávají pro udržení souvislosti věcí) z pozůstatků, pravím, usuzováno vidí se, že jazyk zvířat jest jednoslabičný, hudební a zvolací (exklamační). Nedostupuje vyšší a širší gramatické formace, dával jen slabiku a její stupňování, na př. ham! ham-ham! — gda! gda-gda! — atd. Než postihnete, třeba v improvisacích slavičích, i formace umělejší. Zato hudebnost obsahá celou mluvnickou stránku a její rozvoj. Slepice, varujíc před nebezpečenstvím, užívá zvláštního naladění a tonu, srozumitelného jediné kuřatům, jež jsou vzdálena. — A podobně jiným hlasem zvěstuje šťastné nalezení potravy. To, že nejsme vždy s to přepsati jednoslabičnou mluvu nějakého zvířete nebo ptáka, nesvědčí nijak proti jsoucnosti toho jazyka, vždyť stejně i z mnoha ostrovních jazyků nemůžeme naší abecedou přepsati zvuků, pro jichž vyjádření nedostává se nám písmen.

Ostatně dlužno připomenouti, že lidský jazyk nebyl ještě v prvním období na té výši formálního ztužení, na jaké jej spatřujeme dnes. Ne že by snad postupně vyrůstal z nějakého pisku nebo křiku (což jest hrubým barbarstvím, nehodným každého, byť jen trochu vzdělaného ducha), ale že lidský jazyk vystupoval tehdy jmenovitě ve své dokonalosti lyrické a slabičné. (Poznámka spisovatelova.)

— je-li uvedena v pohyb vůlí člověkovou. Má-li polní pavouček, neměnlivě zelený, přejíti po nitce napiaté nad vodou na protější břeh potoka, přijímá, jakoby v očekávání, závan větru, který ho unáší za jeho myšlenkou, leč ucouvl by, kdyby vůle a dech člověka vzbudily stejný závan. Pocit pravdy v rostlinách jest méně jasný. Netykavka právě tak přijímá dotek neúmyslný jako úmyslný.

Byla-li tedy a je-li stejná úroveň všech bytostí, byl-li a jest jazyk (viz poznámku) a byl-li a jest cit pravdy: existují i tři hlavní podmínky pro rozhovor a vzájemné dorozumění. A proto, jak bylo řečeno, zvířata a lidé spolu rozmlouvali. Ohromný slon slouží dodnes jedině za této podmínky, a není pro něho železného udidla, neboť by se mohlo ukázati příliš slabým; třeba tedy něčeho silnějšího, to jest přiměřeného užívání zpěvných slabik a vzájemného porozumění.

* * *

— — tak mluvilo kutajené myšlence svobodné váni, jemuž jsou známy všechny věci, poněvadž bylo a jest všude, kde se život rodil nebo rodí. A dodalo ještě...

Ale jak a kdy nastalo ono oddálení mezi zvířaty a člověkem, které je staví dnes ve dva různé tábory?... Dojista od té doby, kdy člověk hledal v stvoření jediné sebe sama, nemaje zření k ničemu mimo

svůj okruh. Arabský kůň nezná vůbec jiného přiblížení se člověka než návštěvu — tu vždy přišel kdosi ke komusi a oba si rozumějí — a má také sám účast ve vzájemné zdvořilosti, neboť chce, je-li v dobré náladě, abys mu vystřelil u uší několikrát z pistole, což přece není výsledkem nějaké zvířecí potřeby .... Kdežto přivedou-li koně a okázale postaví před člověka, který si ho kupuje, aby mu vozil kamení nebo sudy, prvním pohledem odhaduje na něm sílu stroje, zkoumaje tu šíři hrudi, tu sílu nohou, a teprve zrevidovav materiál vidí nakonec zvíře, a snad nikdy stvoření!... odcizení mezi takovým člověkem a zvířetem jest v tom případě tak úplné, jako sblížení jiného s arabským koněm, výše uvedeným. Takovýmto jednáním a tou cestou nastalo odcizení mezi člověkem a tvorstvem. Od té nebralo se zvíře po svých cestách, jako volnější pták, mající své vlastní dráhy a vzdušná pásma, odpovídající jeho zájmům; zvíře od té utíkalo a cesty, po nichž probíhá, jsou cesty útěku. A hle, jedna ze tří podmínek vzájemného dorozumění, totiž stejná úroveň všech bytostí, přestala existovati — na to pak oddalovala se řeč zvířat od hláskových zvuků blížících se lidským.

Teprve tehdy, když takové období se uzavíralo a oddalovalo, usilováno s jedné strany alespoň dogmaticky uchovati jeho netržitý tok, a tak tu a tam odlučovali posvátné háje, nedostupné ranám sekyry — chovajíce a uctívajíce v nádvořích svatyň zvířa-

ta, ptáky — a taktéž i stromy.* S druhé pak strany, teprve na tradici minulého dramatického poměru, počala se vytvářeti BAJKA. Oba tyto směry, ač vzešly z též příčiny, nutně se znepřátelily. Neboť bajka zjevným způsobem zevšeobecňovala to, co jiní výlučně a tajuplně uzavírali. Přímo protivné síly na sebe narážely, došlo-li k utkání, a v takovém boji hyne tvůrce bajky, polomytický Aesop. A hyne právě tou smrtí, kterou si pobouřený dav obyčejně sám zjednával zadostučinění, neboť svržení se skály v propast bylo spolu vyvržením ze společnosti, a tarpejská skála není nikterak výjimečným právem římským. — „Sedlák, převážeje božstvo, připevnil je na hřbetě jakéhos osla (vypravuje Aesop); když mu kadili a klaněli se, osel zpyšněl a počal vyhazovati. Než sedlák ho zbil, aby se vyjasnil poměr božství, člověka a zvířete." Takováto bajka dojista nezjednala svému původci za dnů, kdy pro podobné otázky a pochybnosti jitřily se mysli, poklidu a byla horší věcí, než si to dnes obyčejně představujeme! Než právě ona, mnohem výrazněji než kterákoliv jiná, ukazuje dílo a působení Aesopovo.

* ZOOLATRIE nerozšířila a nerozvinula v člověku nijak citu pro zvířata. Zbožňování toho neb onoho tvora nepůsobilo na povahu vztahu k veškerému tvorstvu. Člověk hledal jen sebe i tu. Zlatý bažant čínský podobá se mladému Číňanu, oděnému v přepych hedvábí a zlata; ibis religiosa — starému knězi egyptskému; a sám posvátný orel římský podobá se profilem, zvratem hlavy a pohledem hlavám všech římských konsulů. (Poznámka spisovatelova.)

— — snad chtělo ještě k utajené myšlence mluviti cosi s v o b o d n é v á n í ... Ale právě přiletěl anděl a ten je bystřejší; i pospíšilo svobodné váni za hrou jeho andělských křídel. —

II

Anděl letěl nad vesničkou, která prosvítala z bujné zeleně různého stromoví veselými okny jednotlivých domků. Byla polední hodina; na nedožatých lánech tu a tam v modrém stínu snopů odpočívali ženci... Ustal všechen pohyb; i žebrák, ubírající se po cestě, stanul a ulehl v příkopě. Na celém okruhu nebeském tkvěl pouze malinký bílý obláček...

V kruzích stále vyšších se vznášel anděl... a jeho píseň se ozývala po celém kraji:

„Pospěšte, vy vzdušní, roztomilí a jasní motýlkové, i vy drobné mušky, zlaté jako jiskry! i vy, veselí ptáčkové a vy, hbitá zvířátka, polní i lesní... Všechen ten drobný svět, který jest jakoby sbírkou hraček pro bytost dokonalejší, nechť chvátá dnes, neboť, hle, právě před několika dny nejkrásnější ze všech tvorů, č l o v ě k, přišel na svět!

„Křest přijme dnes — a nyní spí, ovinut v bílé plénky a pohroužen v safírových polostínech hedvábných záclon — velmi hezký — bez přetvářky,

upřímný a pln vděčnosti. Tam za tím oknem, jež je opleteno bílými růžemi jako břečtanem, dlí novorozenec...

„A kdo by pochyboval, že nejkrásnější ze všeho stvoření jest člověk nemluvně, nechť se na ně podívá v domě našeho Otce — v kostele... Co může býti půvabnějšího v každém pohybu a rozhlédání se na všechny strany za Všudypřítomným, než je nemluvně, vykonávající náboženský úkon nevinnosti?... Nevyhledává zraky zástupu, ani nevztahuje ručiček po kněžském ornátu, nádherně svítícím, — nebo po planoucích svících — nic z toho. Plní svou modlitbu, jak je mu vdechnuta, a zajisté že je laská neviditelná ruka Páně.

„Proto vám s radostí zvěstuji, že se narodil opět jeden blahoslavený, opět jeden krásný..."

* *
*

Když takto ukončil anděl svou píseň, nastala na okamžik chvíle hlubokého ticha, načež jako chvění zlaté struny zaznèla slova drobných zlatých mušek a duhově svítících broučků a motýlů, ovanutých jemným, barevným pylem.

„Krásný — krásný — krásný! jest člověk dítě, a zanedlouho budeme se mu podivovati, jak se prohání po lukách — růžový jako zoře — po pás v květinách s rozevlálými zlatými vlasy. Kam se pohne

jeho ruka, v níž ponese zrádný mlhový gáz, chytí motýly, příliš důvěřivě ssající květy, polapí zlaté mušky a broučky s duhovitě lesklými, kovovými křídly... A potom s vítězným úsměvem provrtá jim špendlíky krčky a tak si vyzdobí jimi, propíchnutými a připíchnutými, svůj klobouk a svoje krabice. Budou se svíjeti na kovových kůlech a vzpírati se s křečovitým úsilím o slabé nožky vyrážejíce stony, kterých neuslyší hrubé ucho člověka, když po lovu vrhnuv se, jak byl, na lůžko, usne tvrdým spánkem, jsa v této pěkné nedbalosti tím půvabnější...

„A přijde matka, pohlédne, rozraduje se — měkkým prstem odhrne mu s víček vlasy — vonným šátkem otře mu čelo. Učitel bude probuzeného vychvalovati, že vykonal takovou prospěšnou práci, — — ale ani on, aniž kdo jiný se z toho ničemu nenaučí!... Toliko člověk-pachole započne zkoušeti svého budoucího řemesla, aby totiž všeho se zmocnil úskokem, všechno pobil, uloupil a pro sebe sama využitkoval."

„To jediné konal vůči celému stvoření co den, od rána do noci, po všechny věky!..." — dopověděla ozvěna slova malinkých mušek, duhových broučků a motýlů.

„A přece jest krásný a krásná jest matka jeho i starší sestra..." — započnou štěbotati věrní, milí a volní ptáčkové — „ale chraňte svých křídel, v kte-

rých se snad blýská několik pér — neboť vás polapí lstivě do tenat a utrhnou vaše křidélka, aby si je výhodně upevnili, co z vás budou vyschlé kostry, na klobouky a na vlasy. Ženy jsou krásnější než my všichni ptáčkové, leč nenaučili jich rozvíjeti svou vlastní krásu, nýbrž jen odírati cizí a bráti jí na sebe!... Střezte se tedy..."

Slyšíc takovou varovnou řeč před činy člověkovými na stromě veverka, všecka zatopená zlatým proudem slunečních paprsků, sesmekla se trochu níže a pokorně započala svou prósu:

„Říká se, že bychom dovedly baviti a rozveselovati lidi, jsouce takměř vtělenou kratochvílí a hrou hájů, neboť nic tak nepojí stromů se stromy, jako jeden náš obyčejný nenucený skok... Leč člověk raději se dívá na obratnost a na hru, než oceňuje práci a námahu. Chraňte se ho, třeba je krásný a hrd!... Neboť když si nasbíráme na zimu lopotně jídla, a nashromáždivše ve vydoupnalém stromě oříšek k oříšku, zabalíme je co nejpečlivěji mechem — hned zví o tom bystrý a krásný a všechno sebere, on, kterému takové jedení je pouhou hrou, bez něhož by mohl docela dobře i býti... A ještě se o jediný ořech pohádá a porve s vlastním bratrem a své sestře nedá ani těch dvou, které mu nadbývají!... Musíť se vpravovati srdcem v řemeslo dráče, ukrutníka a syna ukrutníka na věčné časy."

„Ztratiti všechno jídlo na zimu je těžká věc..."

— teskně a sladce dozpěvuje malý ptáček, ukrytý v stínu — „leč nám vypíchne dříve důvtipný člověk jehlou oči, abychom, pohrouženi v temnoty, krásněji zpívali . . .“

„Vídala jsem ho, když ho koupala matka, i vím, jak je ztepilý“, — zazvoní z křišťálových vln potoku jasná rybka, — „čelo má vždy povzneseno, takže naše velryba vedle linií čela tohoto děcka jeví se nízkou a plochou. Zajisté, moudrý je, neboť napodobí průsvitným vlasem nitku proudící vody, — a nastrojí železný hák, na nějž navnadí červíka nebo něco jako červíka, aby hladová ryba, jež pluje mimo, polknouc potměšilou smrt, zahynula.“

V tom zavolá krásný býček, hladký a lesklý, podobající se vzácnému Apisovi, jenž přežvykoval na břehu potoka zlatou trávu:

„Vždy obětovný strýc vůl, který pracuje na lidi, varuje, abys nedůvěřoval člověku, i když k tobě vztáhne svou bílou ruku, aby tě pohladil! Neboť učí se hledati prsty, kolik masa, co tuku na tobě narostlo. Po jatkách rozvěsí bílé tučné trupy a bude se baviti tím, že vyřeže z kůže a masa vzory a ozdobí je zelení. Tudy pak požene na porážku prodaný a vyděšeně zírající dobytek.

„Neboť všecko jeho snažení povždy, od jitra do noci, směřovalo a směřuje jen k tomu, aby se všeho úskokem zmocnil, všechno pobil, uloupil, a p o z ř e l, a p o z ř e l . . . a co jenom možno, urval, oděl se tím

a všechno si přivlastnil. Syn, vnuk a pravnuk katův neměl nikdy jiných pocitů vůči tvorstvu!*

„Šedivého, zestárlého vola, když nemůže již pro něho dosti hbitě orati, obmyslně vykrmí a zabije — jeho kůže použije na boty, aby uchránil svých nohou před úrazem — maso sní — kosti rozřeže, aby z nich vyrobil drobné hračky pro zábavu po jídle — z jednoho rohu bude popíjeti zlatistý med a v druhý roh zaduje! A bude nemožno, abys našel byť jen stín sledu, že tu žil vůl . . . "

„A nejinou záhubu nese rodu ovcí! . . ." — zaječel nakonec beránek, bílý, měkký a čistý jako oblak. — „Třeba ovce sama od sebe a ochotně dává člověku vlnu i mléko, ráda se s ním dělíc o vše, co má, — přece on, jehož srdce již od dětství tvrdlo v úskoku, sobectví a žravosti, spočítá ve zvířeti vše do poslední chrupavky. Vyvrhne z něho vnitřnosti, zpracuje je a upřede v struny, aby na nich vyluzoval krásné a hluboké akkordy — snad ke chvále Boží!..."

*Duše Egypťanova, zpovídajíc se před soudem bohů, dí: „Neodervalj sem ssajícího mláděte od matky — nevyplašil jsem gazely z pelechu." (Z knihy mrtvých.)

Než my, v dnešní době, mohli bychom míti z historické stránky jakési vztahy i k zvířeti, jež pohrdlivě zoveme „sviní". Lidožroutství nebo (anthropofagie), byť povstalo původně z válečnické zuřivosti, přece jen, když se pak ustálilo jako strava, bývá radikálně odstraněno teprve tehdy, když obyčej pojídati svině se rozšířil také do končin, kde, jelikož se nedostává rozmanité a dosti vydatné stravy, obludná tradice déle se praktikuje. Z té příčiny také svině má o civilisaci jakousi zásluhu. (Poznámka spisovatelova.)

Zarmoutil se anděl, ale zmlkl; chvíli kroužil nad obzorem — a potom opřev skráň o oblak, stanul...

A poněvadž mluva zvířat jest více hudební než slovná, vzrostlo to všechno proudění ve vzduchu a všechny ty zvuky v mohutný žalozpěv, který se ozýval a rozléval daleko, jako se nese mořská vlna k neviditelným břehům... A hle, žebrák, který ulehl v hadrech opodál cesty, protrhl se jakoby ze sna, který mu tížil ještě víčka, zatřásl svými hadry jako topol za bouře uschlými větvemi a volal: „A přece ten člověk, který od ptáka, vznášejícího se vysoko ve vzduchu, až do poslední houbičky, krčící se v písku, sní všechno a pro jehož stůl nepostačí celý svět, nikdy ještě nenasytil všech svých spolubratří!...“ Po těchto slovech vytahoval ze své mošny uschlé kousky černého chleba a namáčeje je ve vozové kaluži konejšil hlad.

* *
*

Tehdy zavanul anděl na nebesích péry kol svých zraků, i zdálo se, že uronil slzu, neboť jako po průhledných tabulích stéká nerovně kapka, vržená na okno rosou, a duhově září, tak mihotala se bludně v oblaku drobná jasnost, podobající se perličce... Smutně zakroužil ještě jednou nad domy, svítícími v zeleni stromů, a odletěl...

A zatím rozlévala se žalobná píseň, vytrysklá v širé prostory, dlouhou, chvějící se vlnou a proudila v dáli nesena tu skloněným rákosím říčním, tu bujnou květenou stepní, měnic se v tonu a síle, hned tichnouc, hned zas mohutnějíc, leč vždy táž a táž.

I došla do pustin, v nichž ležel zubr, žvýkající trávu s monumentální vážností. Tento indický vůl, s hlavou obtíženou věděním přemnohých věcí z dávných dob, přerodil se poněkud od těch dní, kdy přišed s Litevcem zpod Himalají usadil se v hlubokých pralesích (matečnicích), které se stávají každým dnem přístupnějšími. Než přece zůstal nejvážnější živou připomínkou prvních dní Evropy.

Když jeho brvám a sluchu doběhla vlna žaloby po chvějících se bujných rostlinách, započal těmito slovy:

„Stvoření nezná ještě člověka v plnosti jeho míry: jeho energie raduje se v něm sama ze sebe a důvtip šílí sám v sobě z vlastní své moci. Snad nikdy ještě nejedl — dotud snad teprve všechno rozkousával a vyssával? Proto též nenasytí všech svých bližních!.. Libuje-li si v požírání a olupování zvířat, tož činí tak jedině proto, že jich buď také zapomenul, nebo že jich nezná v prozřetelnostných zákonech jich domoviny. — Jeho dobytek, hle, toť děti a vnuci zajatců, jeho stromy — toť nedoštípané třísky! — Ale jeho choutky dojdou své krajní meze, až se setká tváří v tvář s památníkem mateř-

sky pečlivé domoviny všeho tvorstva na zemi — až setká se s panenským lesem!

„On, dítě bídy, nouze a šílenství, nahé, bez ochrany a hladové, syn zakouřených a zatuchlých měst, jalové nebo vysílené půdy a zakrslých stromů... On, předpisující právě tou svojí bídou zákony jsoucna!.. Jak by nemělo stvoření bědovati?" A když se s tím svěřoval zubr vánku, jehož vlna proudila přes chvějící se rostliny v poušť, zapadalo již slunce — a zapadlo a nastala noc.

* *
*

Dlouho tak kroužil anděl, potom však mávl křídly a letěl rovnoměrně a přímo jako dlouhý paprsek. Za svitu měsíce a velikých hvězd přeletěl moře, široké a pokojné jako nebe. V safírovém soumraku probouzel se tu a tam nesmělý úsvit a opodál vystupovaly obrysy skalnatých břehů, když zdálo se, jako by anděl ještě zdvojoval sílu letu, takže, máme-li se po andělsku vyjádřiti, dojista byl puzen pilnou nečinností. Leč teprve, když opálové, ale již široké pruhy zoře osvítily krajinu, bylo viděti zcela patrně úpatí Libanonu v domovině tajemných věcí Božích. Bylo ticho v přírodě, ticho takové hloubky, jako nálada v duši mravně uklidněné a v sobě ztišené.

Byla tu kaple, jež se vytvořila sama sebou z poustevny a ta zas z jeskyně, vytesané ve skále mocnou

silou přírody, umění a denního užívání. — Před oltářem byl jeden z poustevníků ponořen v započavší náboženský obřad, kdežto druhý mu v úkonu přisluhoval. Ostatně byla tam prostá lavice a na ní zavřená kniha — nic více.

Anděl sestoupil na práh stále otevřené kaple, neboť dveří v ní vůbec nebylo, a když se uklonil, aby spolupokračoval v modlitbě, bylo viděti, že teprve odpočíval. Jeho oči zřejmě se radovaly pohledem, byť jen dvou lidí, na jejichž životě, majetku a mravech nebylo nižádné poskvrny, způsobené jakýmkoli násilím nebo křivdou na lidech, lidstvu a stvoření! . . .

Proto tedy letěl tak rychle a z tak daleka . . . proto tedy bylo třeba vykonati tak dalekou pout a tak usilovně hledati!

Kněz se obrátil od oltáře a pravil: „Orate fratres . . ."

Nebylo tam nikoho mimo anděla; pouze dva lvi přešli zvolna mimo práh a otřevše se bedry o kamenné veřeje u vchodu, vzdalovali se týmž volným krokem směrem k cedrům, černajícím se nad roklemi.

Zatím se konal náboženský úkon dále s touž pozorností a klidem, a když již Mše takto sloužená se chýlila ke konci, pozdvihl anděl ruku ke knize a otevřel, podle chaldejského obyčeje, n a h o d i l e její listy; a péra křídel spočinula na těchto verších:

„A u č i n í m p r o t e b e s m l o u v u v t e n d e n s ž i v o č i c h y p o l n í m i a s p t a c t v e m n e-

beským i s zeměplazy, lučiště pak a meč a válku vyhladím se země: i způsobím, že bezpečně bydleti budou." (Ozeáš II, 18.)

TAJEMSTVÍ LORDA SINGELWORTHA

I

Bylo skutečně nějaké území Singelworth, jehož se dostalo údělem baronským přímému předkovi muže, o němž zaznamenávám tuto vzpomínku?

A byl napotom někomu ze Singelworthů přiznáván ceremoniel Excellence nebo titul lorda?

Zda-li tedy některého z nich, když vstupoval na universitu oxfordskou nebo edinburskou, vítal rektor a profesorové slovy: „Domine Singelworth"? — zda-li potom zasedal také v parlamentě? dobyl si zásluh — oženil se s dámou rovně vzácného původu jako lesk jejích plavě zlatých vlasů, měl s ní děti a umřel? — —

Či snad spíše byli Singelworthové váženými továrníky, kteří vyráběli perkálové nebo cínové a ocelové zboží? —

Abych upokojil všechny takové a různé jiné otázky, plynoucí ztad, bylo by nutno ne načrtati letmé novely, jejichž úkolem je pevně zachytiti nějaký zvláštní postřeh psychologický věrným obrazem, ale býti

opravdu romanopiscem, zkušeným ve svém řemesle a zběhlým ve svém umění. Leč pro úkol zprvu uvedený postačí, ujistíme-li, že ve všech velikých hôtelech evropských i východních se říkalo obecně „lord Singelworth" a že tak se ozývalo ještě před samým příchodem osobnosti cestovatelovy, jejž ohlašovali zpravidla major-domo a vzduchoplavec s pomocníky, kteří nesli věci, potřebné, by se vypustil balon.

Nejinak bylo také v Benátkách v hôtelu U bílého lva, kam již před několika dny přibyli i vzduchoplavec s potřebami vzduchoplaveckými i major-domo lordův.

A když první se odebral s pomocníky na ostrov Lido, odkudž možno volně vypustiti balon, a druhý ujal připravené pokoje, připlul konečně zvláštní gondolou lord Singelworth, vstal, vystoupil ze štíhlého tmavého člunu na kámen prahu, jejž olizovala slaná voda, a vešel lhostejně „do svého" ne jako příchozí, ale jako ten, kdo se vrací.

Vzduchoplavba před mnoha lety nebyla ještě takovou měrou rozšířená, jak se zdá dnes snad někomu; leč i dnes, kdyby někdo ustavičně si vozil balon pro svoji osobní zálibu a kdyby ho používal denně v touž hodinu a takměř minutu, dojista by zavdal podnět k různým domněnkám o příčině takového počínání.

Proto též všude, kdekoli meškal lord Singelworth a konal denně vertikální výlety, podle místní chápa-

vosti a humornosti vykládali, hlásali, přeli se a jistili, že ty a nejiné jsou důvody známého úsilí nebo cvičení lordova.

A nechť jeho balon se vznášel nad lehkými minarety kahýrskými, nebo cařihradskými, či nad těžce zlatými kopulemi moskevskými, nebo nad mraveništěm Vídně neb Paříže, vždy a všady, vyjímajíc dni, zasvěcené veřejným slavnostem, sledovaly vzdušného poutníka tu hluboké domysly, jinde bystré vtipy, a jinde posléze triviální anekdoty. Ale všechny takové šípy odrážely se nakonec o tvrdé dveře uzamčeného tajemství.

K l e v e t ve vlastním nízkém významu tohoto slova kolovalo v Benátkách více než v kterémkoli jiném městě. Tehdejší despotismus rakouské vlády vyznačoval se neodlučitelnou ostražitostí, jež nemajíc přirozených mezí, působí, že ledajaký šepot prudce rozroste a nezarazí se taktéž u svých přirozených hranic, a že, čím více se potlačuje volnost mínění, projeveného zjevně a svobodně, tím hlubší, mocnější a bleskovitější síly nabývají zámlky, nedopovědi, mrknutí, zakašlání a kýchnutí!...

Kterýsi feuilletonista v Paříži napsal, že lord Singelworth koná aeronautické výlety jediné z hygienické péče a že tento dohad potvrzují n e c e s s e r y, jež se ukládají — jak pozorováno — do podbalonového koše.

Nadto zjistil místodržící východní pruské provin-

cie, hofrat Schwantzmeyer, který byl vyslal současně a stejnoměrně s lordovým balonem stoupající balon vládní, jenž byl upevněn na lanech a hostil v sobě bystrého řiditele policie a přísežného adjunkta z observatoře, opatřeného mocným dalekohledem, — pravděpodobně ve své zprávě do Berlína — že v obecně známých vzletech není ničeho, co by ohrožovalo pořádek věcí. Že pouzdro — jakkoliv s pečlivou delikátností do balonového koše vložené — neukrývá přece nikterak střelného prachu, ani výbušné látky, než spíše, jak se zdá, tají cenný a křehký předmět, jako na příklad okrouhlou vázu etruskou nebo porculánovou nádobu. A že vše, čeho se dopátral adjunkt observatoře za krajního usilování, má, jak se zdá, vztahy k nejosobnějším, ač podivínským zvykům lordovým.

A třeba jakýsi německý professor v Heidelberku usoudil, že lord Singelworth koná meteorologická pozorování, vyšetřující vzájemné působení, jaké nastává mezi atmosférou, zplozenou životem a ruchem velikých měst, a mezi přirozeným tlakem atmosférického sloupce, a že spíše by měl proto takový pozorovatel býti povzbuzován než vysmíván: přece poznatek francouzského feuilletonisty, zesílený zprávou místodržícího, rozhlásil se tak široko a trvale, že všechny jiné domysly před ním pohasínaly.

Podivno! jak uznání massy snadno se přiklání k tomu, co zdánlivě vůbec nezaslouží víry... V Benát-

kách taková tvrzení a výklady se rozmohly takovou měrou, že došly nejzazších mezí místní popularity — čili, že veřejný improvisátor Sior Toni di Bona Grazia* — osobnost historická, kterou jsem měl potěšení několikrát slyšeti, — učinil aeronautickou historii lordovu předmětem svých geniálních konferencí, jež zahájil k večeru na oživeném náměstí svatého Marka.

* *
*

Netřeba však si mysliti, že by to, co Toni di Bona Grazia změřil okem, jiskřícím se v stínu třírohého oprýmkovaného klobouku, a co vyšeptal rty harlekýnovými (ovšem harlekýna klassického z dob etruských), čemu dodal důrazu, potřásaje na svých prsou velkými zdobami z kančích klů, mušlí a blyskotných plíšků, bylo pomíjivým výtryskem smíchu, zanikalo jako šplíchnutí a pěna laguny, zasažené veslem.

Přiházelo se ovšem také, že i hodnostáři rakouští si nelenili naslouchati těmto vulgárním hovorům, jichž sůl, jakkoli značně promíšena sprostými licencemi, někdy se ocitla i na elegantním stole choti benátského gubernátora, hraběnky P...

* Toni di Bona Grazia, známý a oblíbený improvisátor benátský, před nedávnem zakončil život. Illustrované listy přinesly jeho authentickou podobiznu v celé postavě a v šatu, který obyčejně nosíval. Leč můžeme tvrditi, co do textu pod obrázkem, že několik rysů, uvedených v naší novelle, věrněji a přiléhavěji kreslí tuto postavu a jakost jejího talentu. (Poznámka autorova.)

V podrobeném území a v hlavním městě, spravovaném téměř válečným právem, nebyla úloha populárního improvisátora zajisté snadnou věcí. Obtíže v tomto směru usnadňovalo mu jediné ono obšírné buffo, do něhož může vložiti, co kdo chce, ale které právě z této příčiny a pro velikou šíři bývá ploché. Uprostřed tak malého území politického a literárního života každá barvitá novinka měla obsah, hodný úvahy.

Improvisátor vzhledem k příchodu lorda Singelwortha vyvstal jako obhájce osobní slávy poutníkovy:

Pokud — mluvil Toni di Bona Grazia — budeme nerozvážně se dotýkati vzduchoplavce, jehož dotknouti se ani nemůžeme? A rozvažovati, jako by někdo se vznášel nad nejznamenitějšími místy na světě pouze proto, aby tam vykonal potřeby nízce hygienické, aby (dím) třeba naplil shora ... a vydal se pak z též příčiny do jiného hlavního města na jiné historické místo?! — Je možné, že by sám pohled na památnosti některého hlavního města nevzrušoval ducha a srdce? Což nemají vysoké věže svatyň, triumfální oblouky a vítězné sloupy mocně vzněcující síly? ... V pravdě ... — a tu pozměnil náhle zběhlý monologista hlas, jako by někdo za scenou se vmísil do rozhovoru — v pravdě je nutno, chce-li kdo se vzněcovati starobylou slávou zašlých dob, aby všemožně usiloval zapomenouti, že s těchto gotických věží, triumfálních oblouků a slou-

pů právě ráno, včera a v jiné doby se vrhali nešťastní smrtelníci, štváni zoufalstvím, a že snad ještě dnes nebo zítra mají v úmyslu s nich se vrhnouti.* Ale tak, může-li někdo, i když zírá na krásnou architekturu takovým proudem krve a slz, esteticky nevnímati!

Tu Toni di Bona Grazia silně kýchal a zvolna vytahoval z kapsy širokého fraku šátek měňavé barvy, a použiv ho, pokračoval pak takto:

Starobylé budovy, na příklad naše vězení Piombi nebo Most vzdechů, viděny shora, připadají oku pravděpodobně asi jako ploscí, plazící se červi: ale nemyslím, že by čtyři koně svatého Marka, když zarží ze zlatých plic a zachvějí v záblescích slunce hřívami z korintského bronzu, byly lhostejnou podívanou! Toho však s veliké výše nevidíme — jeť to v temných spoustách zanikající výjimka! — — — Leč neměli bychom spíše sdíleti a utvrzovati domnění, že vzdušný plavec tají v sobě některé z hlubokých dějinných tajemství, jež se vyjasní teprve po věcích? Znám ovšem příčinu, pro niž se nemyslí na to — — — lidé, kteří mají urozený nos, tvrdí, že na výspu muranskou padl z balonového koše papír — — — a tento papír těm, kdož nemají nosu nadarmo, pověděl všech-

* V některých městech evropských by bylo možno skutečně statisticky vykázati, kolik zoufalých sebevrahů se vrhá do roka s památných budov a tříští si hlavy, — že divák, který není právě přítomen, může aspoň tušiti, s jakými pocity dlužno patřiti na vznešená díla a jim se diviti. (Poznámka autorova.)

no! — — — Než je možno, že by nepopsaný papír tolik vyjevil? — — Je to možno! ó slavné publikum, neboť jakkoli vy! třeba právem, odvracíte své zraky od smetišť, já častokrát jsem stával nad nimi v hlubokém zadumání a vyčítal děje odplynutých hodin z těchto palimpsestů, pokrytých vrstvou prachu! — Tu atlasový kdysi střevíc, křečovitě zkroucený, opírá se o rozbitou lahvičku, — tam knoflík vojenského munduru prosvítá zbytky koštěte, — jinde, polámány, červená sedma, trumfové eso a navštívenka — — — dále kytice fialek, kterou, hle, očenichává toulavá nedůvěřivá kočka — — — poblíže prázdný kalamář a opotřebované péro, které bezmocně se vysiluje, by vzletělo nárazem větru! — — — Tyto odpadky smetiště vyprávěly mi nejednou dlouhé a spletité příběhy — kdož ví, nebyla-li moje Musa kdysi hadrnicí?! — — — A proč by nemohl onen papírek, který padl s balonu na náměstí v Meranu, prozradit tajemství lordova?? — — — Neublíží nijak policii Apoštolské Říše, vyslovím-li mínění, že bývá obdařena n o s y tak podařenými, jakých bychom marně hledali i u Neapolitánů!"

* * *

Co takto improvisátor zakončoval svoje rapsodie, padaly penízky na šátek, jenž ležel rozestřen na dlažbě před jeho nohama. Posluchači zvolna se vytráceli — vznešené dámy, přecházejíce, posílaly služebníka,

by hodil hrstku penízů do pokladny skládacího divadla — rakouští důstojníci přistupovali s úzkostlivou zdvořilostí k dámám a uvědomovali je o vojenské hudbě, která měla hráti na náměstí — holubi ještě jednou, jistě toho dne naposled, přeletěli nad tím vším, a Benátky, příliš originelní, aby byly kdy ujařmeny, zůstávaly týmž podivuhodným městem, jakým bývaly:

městem, majícím ve svých základech pravěkou lakustrální konstrukci kolovou;

potom tržištěm rybářův a útulkem podvodníkův;

a konečně městem kupců, kteří kramařili po foinicku a utvořili posléze Republiku, nikterak ovšem spartanskou, ale republiku, jež nosila široký byssus, lenivě se vlekoucí za jejím zlatým sandálem, zahroceným poněkud asiatsky nebo východně, a zakřiveným trochu do výše;

městem, které zajisté prožilo svou idyllu a drama, zažilo tragedie i komedie a které jako urozená dáma, unavená již vším, zůstalo krásným a okouzlujícím: chýlíc se noc co noc nad laguny, do nichž propadají zlatými kruhy hvězdy, chvějící se jako snubní prsteny dožův.

A přece pro toto vše máte více podivu než živého soucítění lidského! — — — Ó, historie! — — —

Nicméně proto mohls tam poznati nemálo opravdových potomků patricijských, kteří mlčky, s taktem a hrdou trpělivostí přijímali cizí nadvládu v otčině.

Tací žili v Benátkách jako vyhnanci, a ježto mnozí mohli udržovati a obývati toliko část paláců v, ostatní budovy se měnily v rozvalinu, — i mívali ruinu vlastní historie vlídným sousedem.

Vyhledal-lis jich, rozpadávaly se před tvým zrakem prachnivějící listy kronik Republiky a obrazy dávného života prosvítaly.

Do každého paláce možno se dostati rovněž dobře ze zadu labyrintem nízkých uliček, jako připlouti po gondole kanálem k hlavnímu vchodu — ovšem, rozhodneš-li se pro první, mnohem intimnější cestu, musíš napřed vytušiti malý vchod, mizející ve zdi — dotkneš se bronzového držadla — dveře se rozevrou, a vcházíš na středověké pusté nádvoří, všady „vystlané" kameny. Když tvoje návštěva nemohla se přijmouti, snesl se mrtvě po provaze koš, — vložíš do něho svoji navštívenku, a vycházíš, nespatřiv živé duše; — a toto vše se odehrává v tichu, jehož děs tají cosi inkvisitorského, starobenátského. Když však jsi byl přijat; doletěl ti napřed k sluchu papoušší skřek, a potom jsi vystupoval po mosaikových schodech, jež zdobily rodové erby, ovinuté mnohdy zlatým pláštěm dožecím a pokryté svrchu jich vladařskou čapkou.

V pravdě se pídili v tomto čarovném městě po dvou gondolieřích, kteří zpívali Tassovy písně (benátským nářečím) více, než se toužilo po světě, do něhož, abych určitěji se vyjádřil, vraceli jste se toliko s večerem. A vracíte se do tohoto světa s pocity, s jakými při-

staváte k Piazzettě, kde tušíte v dáli ve směsi přecházejících pláštík nebo stuhy, promíšené vějířem, zpurnou kadeří a stříbrnými vlákny měsíčních paprsků. — — — Za návštěvu u benátského patricia dostalo se ti obvykle vzájemné, neméně upřímné a volně projevené vděčnosti.

Několikrát týdně připluli od paláců pod tvá okna černí veslaři, a když jsi hosti, ležícímu v gondole, vrhl starobenátské „s-ciao" (schiavo) — „věrný otrok" čili „ponížený sluha svého pána!" a v okna přivanulo se slaným dechem lagun rovněž takové „ciao" — seběhl jsi prudce dolů, vrhl se do gondoly a plul za rythmického dopadu vesel jako básník, který, třebaže nedomyslil přesně rámce, a všech účinů svého výtvoru, přece ví, že mu nemůže uniknouti z okruhu tvůrčího úsilí.

Za dnů tak lehce promyšlených výletů nebylo nikterak možno předvídati, kde budeš snídati nebo obědvati. Neboť stejně mohlo tak býti kdesi na pokraji předměstí s rybáři za cinkotu prostých sklenic vína, jako také po časném návratu v lůno města u některého stolu ve velikém hôtelu uprostřed vybraných dam a cizozemců.

II

„Toť takovou měrou triviální, — mluvil dnes u dlouhého stolu, od něhož právě odešli hosté, v hôtelu u Bílého lva hrabě Antonio della Brenta — toť tak triviální, že by se hodilo stěží i do pouliční improvisace našeho dobrého di Bona Grazia — — —"

„Prosím za odpuštění, že odporuji!" — odpověděl kavalír di San Luca, věhlasný lékař benátský, — i kdyby lord měl opravdu jediným cílem, aby heroickou a periodickou změnou atmosféry reguloval svůj žaludek, nezasloužil by nijak posměchu těch, kdož se zamýšlejí pokorně a poněkud hlouběji nad člověkem! — — —

„Než onen papír — papír! bez nápisu a čitelný jedině nosům císařské rakouské policie!" — — zvolal příliš hlasitě D... (jehož velkého benátského jména neuvádíme, abychom ho nevměšovali v takovou nízkost).

„Papír! a opravdu psací papír?" počali šeptati — — — Dáma u protějšího konce stolu, jež se omeškala pro děvčátko a zákusky, povstala, vzala děcko za ručku a vyšla zvolna, hledajíc druhou rukou kapesníku. Děcko se ohlíželo po pomoranči — — — Rodiče častokrát nechtí pohoršiti dětí, a to tehdy, když děti myslí především na pomoranče! A přerývajíce jim sladké a vonné sny, aby jich uchránili před ně-

čím, k čemu jsou naprosto lhostejny, získávají sami pro sebe podiv a úctu.

Nezamýšlíme v našem vypravování následovati takového příkladu, tím spíše, že nevíme — a to nám se zdá pevnou kritickou pravdou, — proč takový spisovatel nebo umělec, který zavrhuje hrubý obsah, nebo takový, který by mohl poskvrniti bělosti papíru a porušiti jeho krámské svěžesti a vůně, zove se umělcem? nebo spisovatelem?

Teprve tehdy, dovedeme-li vše vypověděti, jsme volni, a bez této volnosti nemá umění bytostného pohybu, neboť je pouze opakováním a používáním rčení, ražených před tím.

Že působivost vína, černá káva a kouř doutníků napialy kde kterou nervovou strunu hádky o vlastní cíl balonových výletů lordových, je tak nepatrného významu, že nezaslouží pozornosti. —

— Ale třeba doznati — pravil D. — že na naší zeměkouli jsou místa velmi nezdravá z rozmanitých důvodů, že by nebylo pranic podivného, kdyby někdo upravoval den co den trávení za podmínek volnějších a vracel se opět i silnější, i duševně svěžejší —.

Tento názor došel souhlasu u kavalíra di San Luca, který jej vyjádřil nejprve pozdvižením brv a potom svraštěním celého čela, jiní však počali usuzovati, že D. se kloní k názoru těch, kteří cíl výletů lordových spatřují v jeho osobních potřebách hygienických a nikoli v meteorologických pozorováních.

A když stále prudčeji se vyměňovaly námitky — jelikož mínění tak ostře se rozcházela — došlo k sázce, jejíž cena vyhnána do nezvyklé výše.

Cenou měla býti pozlacená loď karnevalová, která byla zrobena ke dni svatého Marka, blížícímu se již, a jejíž majetník dychtil hráti první úlohu za regaty.

Nešlo již tedy jediné o to, roztíti uzly pochybnosti, dotýkající se obyčejů podivínského Angličana, ale šlo o záležitost benátskou a nevšední, čili pod čím jménem se zaleskne v den národní regaty sv. Marka na velkém kanálu stkvoucí, pozlacená loď? — —

Ježto moje chování po dobu sporu, jenž dostoupil takového významu, mohlo se jeviti příliš lhostejným a výlučným, považoval jsem za přiměřené účastniti se ho aspoň několika případnými slovy. Proto jsem připomněl, že sama záležitost nemnoho pokročila, neboť jest najíti ještě bezpečný pramen, z něhož by vsadivší se strany se dověděly, kdo vlastně vyhrává? — —

Tato poznámka, příliš prostá, by byla s výhodou pro toho, kdo ji nadhodil, vynesla mi závazek, abych udělil v tomto vzhledu praktickou radu. A když na mne doléhali otázkami, co a jak v této záležitosti počíti, rozhodl jsem, že třeba se odvolati prostě k samému lordovi, — že by bylo neméně prosté s naší strany a přiměřené vzhledem k Angličanovi, abychom k tomu cíli vybrali delegaci ze všech stran, jež pro-

jevily svá mínění, — a zmocnili ji vyříditi, že byla uzavřena cenná sázka.

* * *

Když tak celá záležitost se vypiala jako most Rialto, že nebylo možno zahraditi jejích příčin, uzdálo se jim vhodným vyhlédnouti za delegáta mne, neboť v poradních shromážděních se ujal obyčej, že toho, kdo poukáže k nějakému nedostatku nebo chybě v rokování, nakonec užijí, by odstranil vadu, kterou prokázal.

Když však jsem se ohražoval, míně, že delegace nemůže se omeziti na jedinou osobu, ale že má míti také svědky a kontrolu svého počínání, ráčili mi přiděliti D..., hraběte della Brenta a kavalíra di San Luca.

Sebral jsem tedy ihned navštívenky všech členů deputace a odeslal je major-domovi s otázkou, jasně a zdvořile vyslovenou, zda totiž a kdy může nás lord Singelworth přijmouti?

A třeba jsem doufal v příznivý výsledek, přece jsem nevěděl, co by bylo činiti, kdyby odmítl, a „jak by věc se měla pak v yeuripidovati...?" (Výraz Aristofanův, vložený v knize Acharnští do úst Nikiových.)

Než záhy nás z této malé nejistoty vyprostil major-domo lordův, jenž přines jeho navštívenku spolu nás uvědomil, že vybrána pro návštěvu dopolední

hodina příštího dne, a doložil, že jest asi pro přijetí deputace nejvhodnější, ježto nejbližší.

Jak jsem strávil ostatek tohoto dne?

K tomu náležitě odpověděti možno beze všech obtíží v každém jiném městě, které nemá své zvláštní m i s s e; leč Benátky mají poslání, aby dosvědčily člověku, že existuje fantastická oblast života, že hlavní město není toliko pouhým administrativním scentralisováním několika úřadů, — že náměstí může býti salonem, neboť vše záleží pouze na chodcích a jejich zvycích, — že na katolickém kostele mohou rejditi čtyři bronzoví koně Apollonova triumfálního vozu, aniž ruší náboženských citů.

— — A že tedy smrtelník na tomto světě není jakýmsi jen nadbytečným úředníkem, který plní v určité hodiny záležitosti, ale že má také hodnotu živého článku bytu ve vesmíru, a že tedy z této příčiny může se i zamysliti, i porozmlouvati, i pobaviti! —

Ale následujícího dne, v přesně označenou hodinu, sešli jsme se všichni u prahů lordových, přes něž nás uvedl m a j o r-d o m o dosti obřadně do salonu, kdež nás na chvilku zůstavil samotny.

Měl jsem kdy porozhlédnouti se a odnésti si dojem, že v tomto salonu nebylo nejmenšího sledu používání nebo života.

Nebylo tam jediného listu notového, ani knihy, alba, obrazu — — — navštívenky atd. — — Jediné mosaiková podlaha zrcadlila všechen nábytek,

a benátská zrcadla, upevněná na stěnách, obrážela opět celek, jenž byl více zářivý a stkvělý než okouzlující.

Když vešel lord a když vyměnili jsme navzájem poklony, přistavil major domos obou stran lenošky pánovy po dvou křeslech, a já jsem pak započal představovati delegaci: napřed D... s monumentálním benátským příjmením, potom Antonia della Brenta, doktora di San Luca a sebe samého.

Lord poznamenal, že nás všechny zná jako spolustolovníky, načež jsme usedli, — a já jsem začal:

„Mylorde! bylo by více nežli zbytečno, kdybych znova uváděl, že balonové výlety vaší Excellence ne teprve dnes, a ne pouze v tomto městě upoutaly pozornost obecenstva, že dohady o jejich cíli, hlásané deníky, nepovažují se toliko za projevy veřejného mínění, ale vytvořily takřka dvě strany, dvě školy. — Jedna vidí cíl vzletů v pozorováních meteorologických; druhá stlačuje toto počínání na nejosobnější potřeby hygienické, a ještě žaludkové. — — Mínění těchto i oněch naprosto by nás k ničemu nezavazovala, kdyby nebylo toho, že z názoru takto rozdvojeného vzešla znamenitá sázka. A sázky, mylorde, veškerým právem si povždy vážili v obecném právu mravním Velké Britanie (neboť je pravděpodobno, že sázka je také ze starožitných útvarů prvotního práva velko-bretonského a anglo-saského — —). Je-li nám tedy třeba, uchýliti se v této —

třeba bezvýznamné — příhodě k vám, mylorde, aby jste na jisto rozhodl, která strana vyhrává? nechať vám se nezdá, že ji — vzhledem k nepatrnému obsahu — přednášíme s malou vážností. Velmi pozvolným pohybem vytáhl lord Singelworth z kapsy šátek, pak si otřel koutky rtů — a započal takto:

— Spravedlivě nemůže a nebude moci žádná z obou stran, jež vešly v sázku, přisouditi si výhry. Neboť zřetely, ať k pozorováním meteorologickým či ke koncům hygienickým, nejsou nikterak cílem hlavním. První jsou záležitostmi mého vzduchoplavce a jeho pomocníků, co pak se tkne druhého — tu obrátil se lord ke kavalíru di San Luca — mohu sám sobě vydati svědectví, že jsem dbal svědomitě před balonovými vzlety o upravení zažívací činnosti. — Ovšem! — dlužno říci, že kdybych býval před tím nedošel takové dokonalosti, moje výlety balonem by nemohly býti ani tak periodické, ani by nepřinášely tak plného uspokojení. Než jejich cíl netkví v této oblasti. — —

Bohužel! pro Evropany kontinentální je třeba tajemství, neboť jest jim společno s černochy, že se posmívají všemu, čeho nedovedou ihned pochopit. A jelikož nemožno dovoliti, aby se sesměšňovalo všechno, nezbývá než mlčeti, a ztad rodí se tajemství... Leč v těch, kdož se vysmějí tak lehce, lze přesnadno probuditi ukrytý cit úcty ke zvučným jménům historickým; budu tedy nucen

aspoň toho využíti a vypomoci si tak v místě, kde se potkám — vykládaje zevrubně o svých vzduchoplaveckých cílech — s obtížemi, nebo kde snad narazím na předčasný smích, jenž obvykle provázívá toho, kdo vykládá novou věc. —

Hlavní příčinou, že každodenně užívám vzduchoplavectví, je můj pojem o čistotě — a cílem čistota.

Vy, urození pánové, jako všichni vrstevníci pojímáte čistotu jako zápor nečistoty. Určité množství parfumů, kontrastující s odpovídajícím množstvím rozkladného zápachu, toť pro vás čistý oddech, neboť máte již takovou soustavu nervovou. Jistý druh dualismu čichu a dýchání se vytvořil již kolem vás a tkví v lidech, jako jest u některých kmenů kavkazských pojem božstva rozdvojen v dobro a zlo!

A tak se klenou, budují a rozvíjejí vaše města, obydlí a společnosti na kloakách... Hle, honosné kuchyně, z nichž denně k večeru proudí aromatické pachy vonných příprav a omáček, mají pod svými podlahami hnijící bařiny, — a vaše salony, tak svůdné blyskotnou elegancí, kde lehounký střevíček tanečnice poletuje jako vánek, jsou vyklenuty nad těžkými a odpudivými sklepeními. Lenivě se protahuje tam rámě hnijícího obra a vede ustavičně co den a chvíli válku, — — cosi jako stále hnijící Laokoon se převaluje v podzemních skrýších hlavních měst pod ulicemi „hladce" umetenými.

Jest pravda, že tu a tam obecní zastupitelstva bojují mužně, leč chtějí-li jen poněkud zadržeti falangu kalu, musí snížiti celou falangu lidí a učiniti z nich hmoty bez čichu a prosté všeho společenského půvabu, s nimiž nikdo nechce usednouti u stolu. — — Dávní Keltové, aby ukrotili hrozné povodně říční nebo příboje mořské, šli v řadách přímo proti spoustám vod, vytasivše meče, a hrdinsky tonuli... Ale Egypťan počínal si méně patheticky, a přece zdolal bahna nilská, neboť přemítal, hloubal a uvažoval...

Jakkoli tedy naše pojmy o čistotě jsou dnes jediné možné nebo nutně nesvědomité — co z toho, jestliže mně nepostačují?! Což jsem nevyložil jejich chabé stránky tak jasně a upřímně jako filosoficky a podle pravdy?

Proto (řekl lord, povstav) — já protestuji!

* * *

Chtěli jsme něco namítnouti, ale ježto jsme si navzájem postupovali prvenství řeči, nepromluvil nikdo, a když jsem měl na jazyku poznámku, že ten, kdo protestuje, má aspoň poukázati k zásadě, jež více zavazuje, lord již nečekal a mluvil dále:

„Přistoupím-li k technické stránce svého protestu, nebudiž to jediné příležitostí k joviálnímu smíchu. Jména Sokrates a Xantippa jsou naprosto vážná a historická. Kdyby se mne tedy někdo tázal, čím hlavně se provinila starověká dáma, vylivši oknem na olymp-

ské čelo mudrcovo plnou urnu domácí nečistoty, odpověděl bych slovem — zde řečník na chvíli zmlkl, leč chytiv se ihned vlastního hlasu a gesta, pokračoval: — Xantippa se provinila, aspoň co do pojmu čistoty, jak se ho užívá povšechně, tím, že nevylila na totéž čelo z druhého okna urny, plné vůně, jaká se obětovala bohům; — podle mne pak se provinila tím, že tak učinila z velice nízkého stanoviska.

Nečistota — děl lord polohlasně a jako by se nakláněl nám všem k uchu — nečistota je nízkost! — — ano, nízkost! — — opětoval zvýšeným hlasem. — Neboť kdyby táž starověká dáma s touž a neméně plnou urnou vzlétla se mnou do výšek, kam stoupá můj balon, mohla by bez nejmenší obavy vyprázdniti svoji nádobu, neboť tam není naprosto nečistoty!... Tam jest a obnovuje se stálý pořádek, tkvící v soustavě sil a atmosférických podmínek.

Nějaký vtipálek, marně rozbíjející moje tajemství, pustil do světa anekdotu, jako by byl z výšky mého balonu spadl nečistý papír... To by muselo býti z oken Xantippiných, a nikoli ze sfér, kde vše, cokoli se odmetne, musí se zharmonisovati s obecným pořádkem, uprostřed vláken, křišťálů, kapek, ruchu páry a proudění.

Slovem: vznáším se příliš vysoko, aby mne se dotkla nečistota!... Vrz odtamtud, co ti se zlíbí, a

potom zírej v safírové letní noci na padající povětroň... Jak je krásný!...

Čistota je podmíněna poměrným povznesením, — nečistotou je, snížíte-li se... Neboť byla by čistota, jíž by bylo ponižovati jinde, aby sama sebe zachovala, bez poskvrny?

Abych tedy uchoval si svůj pojem o čistotě ve veškeré ryzosti, povznáším se; a proto také, aby můj protest nebyl prázdným slovem, aby se honosil pečetí, hlásající, že jsem aspoň nějak skutkem osvědčil svůj zápal pro tuto pravdu.

Kdo chce blahovolně tomu se vysmáti, nechať tak učiní nyní... neboť slza mi se chvěje v oku —"

Za této řeči vytíral si lord růžový koutek levého oka pohybem ne sice chvatným, ale poněkud vášnivým, a klada potom zlehka ruku na rámě doktora di San Luca děl: „— — Lidé nejsou ještě čisti, jsou teprve parfumováni — — —"

Potom se rozhostilo ticho, ne již přechodné, ale uzavírající vyčerpaný obsah, které vyplnily hodiny odbíjením, ohlašujícím dobu snídaně. Hleděli jsme tedy zakončiti obřad loučení s touž přesností, s jakou jsme konali delegaci po všechnu dobu, ač toliko rozuzlila sázku, uzavřenou lehkomyslně.

Do jakého druhu pomatenosti dlužno zařaditi vědecky manii lorda Singelwortha? Toho nenadhodil doktor di San Luca, zajisté z taktu a jemnosti —

dvě vlastnosti, které, jak třeba vyznati, nejsou vzácností u vlašských učenců.

Zato improvisátor Toni di Bona Grazia hlásal se zápalem, větším než kdy jindy, že létající poutník má poslání, že je předchůdcem a zvěstovatelem nové velké epochy, která se stane veškerému lidstvu jakýmsi druhem očisty a čímsi podobným americkému Revivalu... revivalu, o němž (mezi námi a upřímně řečeno) náš starý, vzdělaný a otrocký kontinent nemá ani správného pojetí, aniž je s to, aby ho také zkusil a zasadil do své půdy!... Tu spíše a zpětně, ale živě a skvěle, působí archeologie.

A tak se přiblížila záhy slavnost svatého Marka s nevyrovnatelnou regatou. Všichni Benátčané se shromáždili pojednou na Velikém Kanálu, tak všichni, že na náměstí svatého Marka a v okolí se procházeli pouze holubi sami, a nikdo jich neplašil.

U vysokého mostu Rialto pohrávaly ve větru jako stuhy vlajky všech barev a korouhve všech věkův a národností; — malé karnevalové člunky, pozlacené lodi z různých dob, galery, zpestřené erby, černé gondoly a rozličné parníky se srazily nejednou boky tak, že bylo možno suchou nohou přejíti celou šíři kanálu sem i tam.

Oči všech se pohroužily a ulpěly v tomto víru archeologického šílení, který ne bezdůvodně dopouštěla obezřetná policie rakouská.

Jednou toliko pozdvihlo několik větších hloučků

zraků do výše, kde gondoliéři zdviženými vesly ukazovali mdlý a malinký bod, zanikající v prostoru —

— — — — — — — — — — — — — — —

Byl to balon lorda Singelwortha.

»AD LEONES«

Nebyl naprosto ani málo slibný talent, ani povaha umělecká, mohoucí jedině málo vtěliti ve skutečnost, onen rudovousý sochař, který chodíval téměř co večer v hodinu, kdy se ustává pracovati, do Café-Greco, s velikou svojí chrticí kirgizského původu. Již sám výběr zvířete, které pojilo ve svalech, zřejmě vystupujících, půvab se silou, mohl vytvářeti v bedlivém pozorovateli příznivý soud o duševních vlastnostech člověka, který měl zalíbení v tvoru právě takovém, a ne jiném.

Jistí-li tedy jenerál Jomini, že kůň, a nikoliv jezdec, „tvrdí dobrou jízdu“... z důvodů, psychologicky mnohem podstatnějších, bylo by správnějším míti za to, že výběrem toho neb onoho druhu psa projevují se význačné city a vlastnosti duševní. Dojista řezníkovi tane na mysli zcela jiný obraz psa než lovcovi neb urozené dámě — —

Skvostná byla podívaná na psa rudovousého sochaře: ubíral se zvolna před ním, tlamu rozevřenu, a amarantový jazyk, podobající se svěžímu listu purpurového květu, na bílých zubech. Šel volně, s ja-

kousi vysokomyslnou zdvořilostí, o nikoho nezavadiv; ale když se mu uličníci úmyslně postavili v cestu, ohlédl se pouze na svého pána, a v témž okamžiku přeletěl, jako dokonalá pružina, jíž jste se dotkli, celý hlouček a šel zvolna dále, co za ním rozpustové, oddychujíce strachem, sbírali se s dlažby, nechápajíce ihned jasně, co se vlastně stalo? — — Podobně i v kavárně přeskakoval několik stolů s nastavenými sklenicemi, ničeho nepřevrhnuv, a vraceje se k týmž zvolným a přirozeným pohybům, neočekával nijakého potlesku, jako by se domníval, že každý z hostí, tam sedících, dovedl by udělati totéž.

Proto také všichni si vážili skvostné chrtice. Dím-li všichni, značí to jistou skupinu a dva chóry (řecké): chór, jenž dopovídá svoje slova, a chór, který provází posunky. Skupina rudovousého sochaře zabírala jeden ze čtyř koutů kulečníku a skládala se hlavně: z redaktora belletristicko-politického časopisu, z krásného zpěváka, který dával hodiny cizincům, z talentovaného malíře a mladíka-turisty, jehož rodiče poslali na cesty, by nabyl — jak se sám vyjadřoval — „vlastního názoru na svět". Tento mladík pak býval s vychovatelem nerozlučným v tom smyslu, že se obyčejně oba dva hledali po městě, všude se po sobě navzájem ptajíce a teprve navečer setkávali se v Café-Greco. Věděti to všechno, ba i podrobnosti povahy ještě více osobní, bylo možno téměř bezděky. Jelikož totiž morální ovzduší spo-

lečenské bylo nějak průhledné a charaktery určitě vytvářeny (dvě to věci, málo známé severním městům a lidem), stačilo i cizinci zajíti si pouze jednou do kavárny, aby rozpoznal, nejen kdo v čem pracuje a čím se obírá, ale také o čem právě přemítá.

Taková postava jako redaktor mohla se vpravdě poznati již po veřejných attributech, leč k odlišnosti jeho bytosti přispívaly roztěkané pohledy, sklon, vyjadřovati se a sdíleti spíše lehkým a zdvořilým gestem než slovem, a taktéž plavý deštník, poněkud se podobající kardinálskému — a konečně již po slohu, jakmile počal mluviti, poznali jste ‚člověka péra'. Povšimli-li jste si někdy skleněných vrtáků, otáčených ukrytým mechanismem, které tak živě napodobí tok pramenité vody; viděli-li jste taková sklíčka, otáčející se v tlamách sádrových lvů, zakrytých květy a zelení; a vzpomenete-li, že ani lístek jediného květu nepociťuje blízkosti krůpěje vody, ani jejího chladu a života: tedy máte úplnou představu o stylu redaktorově a o jeho výmluvnosti. Co pak ho asi naplňuje v přítomné chvíli?... Jistě že něco krom obyčejného, neboť jest pečlivěji oděn než jindy a vchází do kavárny na skok v neobvyklou hodinu.

Také zpěvák s pláštíkem, přehozeným přes ruku neb přes rámě, se rty tiše si cosi notujícími pod vousy pečlivě uhlazenými a se svitkem not v ruce, neprojevoval svojí postavou ničeho záhadného.

Méně výrazným typem byl vychovatel, (kterého

mladík, jemu svěřený, ustavičně hledal) hbitý v mluvě, leč nikoli ve výslovnosti, poněkud šiplal a prskal, kdykoli se rozohnil. Byl by býval o mnoho srozumitelnějším a jasnějším, kdyby nebyl příliš často užíval přídavného jména „v ě d e c k ý". Nechápal se však lehkomyslně péra, neboť kdosi, ne nejdiskretnější, leč bystrozraký, když před rokem za návštěvy u něho točil si cigaretu z tabáku, rozsypaného na bílém archu papíru, vyčetl první slovo rukopisného nadpisu: „P ř e h l e d ...", a ještě včera za podobných okolností nepodařilo se mu tam vyčísti více. Vědělo se však, že pracuje o „P ř e h l e d u"; ale podivnější u člověka vůbec konec „v ě d e c k é h o" bylo, že když koule kulečníková, chybně postrčená, vybočila z dráhy jím zamýšlené, ihned celou vahou těla kloně se na žádoucí stranu, pomáhal jí posunem nohy, paty a zrakem, aby běžela jinak ... což jest přece právě tak bezvýsledné jako n e v ě d e c k é, ježto v odporu se zákony gravitačními.

O rudovousém sochaři v černém sametu, který právě sedí nepohnutě jako starý portrait benátský a neúčastní se kulečníkových her a zápasů, ví se dobře, že má dosti pohybu za celý den při své veliké práci, kterou koná s mocným zápalem, aby se ještě večer namáhal pro zábavu. Abychom však předem měli pojem o rostoucím díle nějakého umělce, není potřebí proto (v ctihodném Římě) přináležeti k důvěrnému kroužku umělcovu. Š p a n ě l s k é n á m ě s t í

jest pouze několik kroků od Café-Greco — široké schody se rozvírají dvěma křídly a zdvihají na Monte Pincio, jako kdyby chtěl z dlažby vzletěti jakýsi obrovský, bájný pták a čekal jen, až se lidé seskupí na jeho perutech... Toto náměstí a tyto schody jsou forem modelů, tu odpočívajících, tam čekajících na zaměstnání; stačí přiblížiti se těmto skulpturálním, malebným a vtipným skupinám, abychom se dověděli, o čem právě který umělec pracuje. Tam se též vědělo velmi dobře, že sochař započal obrovitou skupinu, že ono dílo má obraziti vnitřní tragedie lidstva a že jest komposici Euripidovského ducha; představovalo postavy dvou křesťanů, předhozených za časů Domitianových lvům, a podrobnosti byly již tak povšechně známy, že důvěrný přítel volal mnohdy sochaře ne jménem, leč slovy „Ad leones!" A také sochař přijímal to svým vlastním způsobem: nadzvihl poněkud na jedné straně střechu širokého klobouku a pravým ramenem učinil významný pohyb, jako by vrhal hrst sochařské hlíny, takže chrtice se zarazila, zírajíc mu bystře do očí, aby uhádla, čeho si přeje. Tak se měnilo dílo umělcovo, jedva na svět přicházející, jedva teprv se rodící, v jakýsi magický symbol... Četl-li se v kavárně deník, který přinášel zprávu o nějaké tragické události v politice, obraceli se nejednou k sochaři a děli s případným důrazem: „Ad leones!" — načež on odpovídal dvojvýznamně jako spiklenec přimhouřením levého oka. A třeba takovýto

obyčej zdánlivě je žertovný, přece je krásné (a v severních chladných končinách neznámo), pokud a do jaké míry působí dobrá vůle veřejnosti k tomu, aby se umělecká díla dokonala a vtělila v život. Leč šťasten je pouze ten umělec, který dovede střízlivě poslouchati, chápati a přijímati takové přátelské pozdravy své práce!

Odedávna stalo se povšechným obyčejem za stálou adresu používati řecké kavárny a tam vyzdvihovati si dopisy; i byl jsem poněkud udiven, když zašed tam o ranní hodině, zastihl jsem již sochaře a redaktora. Chtěl jsem se jim vyhnouti, domnívaje se, že jsou naprosto zabráni zvláštními zájmy, když v tom chrtice za mnou vyslaná mě přinutila, abych přistoupil k jejímu pánu a jeho příteli. Když jsem přijal ústní pozvání, abych se dostavil v stanovený den a hodinu do dílny sochařovy za příčinou prohlídky, pravil jsem: „Nejsem tolik zasvěcen, abych se domníval, že mi chcete ukázati dílo již ukončené!... leč myslím, že asi dospělo onoho bodu zajímavého období, kdy umělec si uvědomil a trvale ustálil celkovou myšlenku — ač, jak prohlašují ne bezdůvodně znalci — umělec si má ponechati až do konce možnost naprosté přeměny komposice, což jí právě z té příčiny dodává ruchu, pohybu a života..."

Redaktor počal velmi prudce tuto myšlenku popírati a rozvinovati, a ačkoliv si znamenal něco tužkou, přece pozorně se súčastnil rozmluvy; načež ze

slušnosti se zeptal v stejné chvíli se sochařem, zda bych též laskavě jim nepověděl, o čem pracuji?...

„Nezabývám se příliš uměním“ — pravil jsem — „a proto též nemohu se ničím pochlubiti. Spláceje však upřímnost upřímností vyznám, že jsem nemálo v poslední době zaujat provedením dvou hlav... Dím-li d v o u h l a v, značí to zároveň také to, co k jejich pohybu a úplnosti přináleží, ač cíl a hlavní zájem komposice uzavírá se ve dvou hlavách. Neboť úkol tkví v tom, aby jedna upírala zraky k nebi, druhá pak jedině nahoru, ať již k ozdobnému stropu neb k háku, na nějž se zavěšuje okrouhlý svícen. Obojí zraky jsou upřeny vzhůru — — nezatajuji, že mě ta práce nejednou dosti zmučila!“

Sochař si podepřel mocnou rukou čelo, takže chrtice, která si před tím ulehla k jeho nohám, se zdvihla a pátrala po zracích svého pána. Redaktor čmáral po mramorové desce stolu — — já pak, rozloučiv se srdečně s oběma, jsem odešel; jen na chvilku mě zastavil ve dveřích mladý cestovatel, jenž se ptal po svém vychovateli. Po několika krocích potkal jsem na španělských schodech vychovatele; od něho dostalo se mi objasnění, že pozvání do pracovny sochařovy nebylo nikterak projevem zvláštní přízně k mé osobě — a že všichni přátelé a známí taktéž budou očekáváni, neboť běží o konečné ustálení morálního smyslu skupiny a znaků, přináležejících jednotlivým postavám. Nadto redaktor svými vlivy dosáhl krás-

ného výsledku, že totiž korespondent velkého amerického deníku kloní se k myšlence, aby objednal u sochaře známou skupinu, chtěje ji zakoupiti a odeslati do Ameriky, bude-li komposice a její provedení odpovídati touhám kupujícího a jeho obraznosti.

* *
*

Když nastal v plné slávě den návštěvy sochařské dílny, ocitl jsem se ve středu svých známých a prostřed zajímavé podívané. Nepořádek a nedotčený prach ve všech koutech veliké síně rámovaly ovšem fantasticky celek — leč prach, jenž se vrstvil na dokonalé sádry, jenom zvyšuje ještě a vyzdvihuje harmonii umělecké plastiky. Nepořádek pak, který sám sebou mluví k oku, slušelo by se zváti ne nepořádkem, než spíše dramatem.

Prostřed atelieru v plném světle těžce se zdvihala massa vlhké hlíny sochařské, započatá to skupina, kterou umělec zbavoval právě zbytků vlhkých plátен... Tuto práci provázela ne právě skoupě předem udílená: bravo! bravo!... kdykoliv se pod sňatým plátnem objevilo tu rámě, dovedně v hlíně naznačené, tu kyčle, tam hlavní záhyby roucha. V mužské postavě byl příslib velmi krásného torsa, v dívce — dramatický pohyb figury — obě postavy exaltovaly znaky křížů, naznačených na způsob pro Christo; lev, který dojista měl se chouliti ztrnule u nohou těch figur, byl teprv hmotou, podobající se nějakému

kusu nábytku, což tím více zesilovalo zdání, jako by dále posunuté části skupiny byly již vypracovány.

„Ad leones! ad leones!" volal mladý cestovatel.

A skočiv do nejtemnějšího koutu pracovny u samých dveří, vyvedl z pozadí Dionysovské postavy malého chlapce s ubrouskem přes rámě a s košem vína v ruce. Když požili nápoje, zabouřily potlesky ještě hlučněji. I do tónu samotného sochaře přimísilo se něco — jak se slušelo — vyzývajícího svět do boje... Vychovatel ukazuje mezi sochami, stojícími na zemi, na nejbližší, děl: „Tof, jak se mi zdá, Domitian!" — „Nemýlíte se", sochař na to, a kopnuv nohou urazil caesarovi nos, že chrtice, jež před tím ležela jako držadlo ulité z bronzu, vyskočila, přičichla k úlomkům rozbité sádry a vrátila se, by se uložila v tytéž monumentální klidné tvary. Krásný zpěvák, přehodiv si umně pláštík, započal mocným barytonem zprvu notovati a potom plným hrdlem pěti jakousi heroickou píseň, prokrašluje ji častým:

„— — taramta tata rata..."

k čemuž mladý cestovatel i malíř neméně bohatýrsky přizvukovali:

„— — ramta tarata tata..."

Po tomto roznícení nastalo psychologicky nutné ztišení, přerušené úrovkovitou poznámkou sochařovou, který děl: — „I mně právě se zdařilo vykonati něco, čím mohu býti uspokojen, ale bude ještě

nutno, abych se zeptal učených lidí, co to je, a co z toho asi bude??... neboť může to být K l e o p a t r a... nebo také N a n e b e v z e t í."

Když mlčení dostoupilo vrcholu a všichni klidně odpočívali na sedadlech, promluvil redaktor především k sochaři, leč zároveň také k hostům takto:

„Žádný z nás zde přítomných nemá jiné myšlenky, neb po krátké úvaze jiné míti nebude, leč, aby dílu našeho geniálního přítele a mistra byla zajištěna budoucnost. Nebo, že konec konců vydání a náklady jsou nejen nemalé, ale budou postupně ještě vzrůstati..."

Tu přikývli všichni rozmanitým způsobem hlavami a naslouchali dalšímu.

„Nuže, mecenášem v tomto případě šťastnou náhodou by mohl býti, ba téměř již jest bohatý korespondent amerického Monitora. Ježto nám však není známo, jakého je vyznání náboženského (a těch jest ve Spojených Státech velmi mnoho), bylo by prozřetelno a snad i esteticky správné, kdyby se rukám postav odňaly k ř í ž e? Nač konečně je ten mrtvý znak, když i beztak jeho pocit se rozlévá celou skupinou? A pro nějž kupující (řekněme třeba m o j ž í š s k é h o v y z n á n í) nebude moci postaviti skupiny v parku před svým domem, a upustí od koupě..."

Sochař poznamenal, že kříže zakončují přiměřeně tok hlavních linií, leč pohrávaje si širokým zimostrázovým dlátem, pohlédl pozorně na všechny, jako by

zkoumal celkovou náladu, a ježto jsem mu byl nejbližší, obrátil se ke mně s tázavým posunkem.

„Co do mně", řekl jsem, „myslím, že uchopení kříže rukou je z nejtěžších dosud známých úkolů choreografických a plastických."

— Prst dotýká se symbolu — to nesmí býti ani zručné nebo elegantní, ani nemotorné — ani hrozivé, ani bezvýznamné — ani lehké, ani přehnané — ani prosté, ani umělé — ani pěkné, ani nepěkné...! Neznám ničeho těžšího! — A umělec, který to vykoná, zmůže každou komposici..."

Tak jsem děl, netuše, že moje poznámka vyvolá právě opačný úsudek, jehož jsem nezamýšlel, neboť redaktor a malíř pojednou zvolali: — — Tož tedy o jednu velkou potíž méně! — — Co sochař, polohlasně si opakuje totéž, vyběhl na schůdky, které stoupaly do výše skupiny, jsouce k ní připevněny, a dvěma údery zimostrázového nástroje odťal kříž z ruky mužské postavy — a když pak zadržel ránu nad rukou ženské postavy, zvolal vychovatel: „Je-li pro uzavření nutno, aby se něco vetklo do rukou ženiných, tož snad právě za této příležitosti bylo by vhodno s vědeckého hlediska připomenouti, že k Semitům a od nich ke křesťanům přešel obyčej kdysi chaldejský a egyptský, podle něhož dával se osobám, vážné úkony představujícím nebo vážné poselství zvěstujícím, do ruku klíč (čehož sledy jsou i v Evangeliích (klíče sv. Petra) i v Apokalypse)."

Sochař, který byl zadržel za té řeči na chvilku ruku s nástrojem, spustil ji na kříž a několika obratnými pohyby naznačil obrysy klíče. Dělo se to nějak magicky, jakoby pod vlivy celkového pojímání a cítění, za naprostého nedostatku rozumového protestu.

Teprve když sestupoval s posledního schůdku, zvolal náhle sochař přistupuje k redaktorovi:

„Než v tomto případě a pro tyto důvody musil by se přece změniti celý výjev křesťanský!!??"

Redaktor bera si jaksi za svědka vychovatele, děl s úsměvem a netrpělivostí:

„Což jest tato skupina dílem historickým? ... Odehrává se snad tento výjev za Domitiana, a nikoliv za Nerona? Jsou to podobizny mučedníka X. a mučednice X? ... Samo sebou se rozumí, že ne! — neběží o osoby, leč o drama."

K čemuž vychovatel dodal:

„Jediný vědečtější přehled dostačí, aby se všecko vyložilo — nemusíť to přece naprosto býti křesťané, předhození lvům — může to představovati právě tak boj jako oběť a jako zásluhu! Tedy vše to, čeho umělec v této práci tak zdárně hledal, co uvádí v čin a co veřejnost od něho ještě čeká."

Řečník trochu poprskaný si utírá ústa, když sochař stiskl oběma ruce. Ale zpěvák, mladý cestovatel a malíř, majíce ve zvyku vyhýbati se všeliké diskusi (jakožto věci darmo pletoucí hlavy), vytratili se tiše a zdvořile z pracovny.

Chrtice, jež vyprovázela odcházející s ceremoniel-em, její povaze a místu odpovídajícím, ozvala se náhle na chodbě stříbrným štěkotem... Sochař dal redaktorovi a nám znamení, že poznává z hlasu psa, oč běží. A v tom se rozevřely dvéře a vešel pán prostředního vzrůstu, s nízkým šedým kloboukem na hlavě, a v šedých, z brusu nových šatech; bílý nákrčník měl pečlivě uvázán a zpod kabátce padal na břich hrubý zlatý řetěz s klíčky a pečetítky z drahých kamenů. Byl to Američan, korespondent velkého Monitoru Spojených Států.

Pozdravil kolegiálně redaktora, vyměnil se sochařem poklony a ukloniv se také nám, bral se přímo ke skupině. Utkvěl na ní okamžik šedými hlubokými zraky, posunuje si klobouk s čela do týla a hladil si zároveň rudé vousy na bradě, které se zdály, ježto svrchní ret byl vyholen, tím bujnějšími.

„Přál bych si podrobného vysvětlení jednotlivých postav" — děl redaktorovi a sochařovi, který ihned ustoupil o půl kroku, aby se první neujal slova.

„Jest to... jak již řečeno...", děl redaktor, „jest to patetický výjev z tragedie lidského života... muž představuje onu energii činu, která započíná dílo... žena pak se nabízí k spolupráci..."

„Zdá se", přerušil jej Američan, „že drží v ruce klíč, jelikož níže vidím (a tu ukázal na masu hlíny, z níž měl vyvstati lev), vidím kufr... ta žena tedy představuje Spořivost? Energie mužova jest napo-

věděna velmi krásně a vhodně! Ale myslím, že by bylo dobře, kdyby v kufru bylo viděti ještě nástroje rolnické a průmyslové. Tak, jak nyní jest, připomíná tato nízká hromada hlíny spíše jakési spící zvíře než krabici!..."

Když sochař přistoupil ke skupině a naznačil tvar srpu a dva boky kufru, obešel Američan kol dokola ještě celou plastiku a zvolal:

„Dávno nesetkal jsem se s myšlenkou tak krásnou a tak jasně vyjádřenou... Tato skupina představuje kapitalisaci způsobem hluboce promyšleným, a přec srozumitelným... Pro dnešek, vzhledem k stupni, po který práce pokročila, myslím, postačí, ráčí-li kolega redaktor poznamenati na mé navštívence..." Tu podal svou navštívenku redaktorovi, který úslužně hned si sedl, aby psal, a říkal, co následuje:

„Izák Edgar Midlebank-junior objednává u váženého sochaře *** skupinu, představující Kapitalisaci, jež má býti provedena v bílém, neposkvrněném a bezvadném mramoru a nepřevyšovati o mnoho cenu 15.000 dolarů."

„Jest to tak správné?" otázal se Američan, načež sochař podal svoji navštívenku redaktorovi a ten poznamenával:

„Sochař *** se uvoluje, že provede skupinu (Kapitalisaci) v bílém mramoru, pokud možno neposkvrněném a bezvadném — která nepřevýší ceny

75.000 lir, a na rozkaz důstojného Izáka Edgara Midlebanka (juniora) etc. etc."

Potom přál si ještě Američan, prozkoumav sklíčkem oba záznamy, aby byla připojena data, a když se tak stalo, vyměnil navštívenky pravě:

„Vše je v pořádku!... blahopřeji vám upřímně k talentu tak krásnému — (tu stiskl mu ruku) — a k takové krásné feně! Jaké to skvostné zvíře! a jaká rasa!... Dozajista možno říci, že takové feny, feny takového druhu, není na celém světě!" — a za těchto slov se uklonil bera se ke dveřím.

Zatím hodil sochař jednou rukou chvatně a obratně mokrá plátna na „Kapitalisaci", druhou pak uchopiv klobouk spěchal za redaktorem a vychovatelem, kteří se zatím ukláněli odcházejícímu hosti, na něhož čekal skrovný povoz, aby jej rychle dopravil na jiné místo.

V srdci, jež se mi sevřelo, pocítil jsem tíhu, a duši moji zranilo ponížení... jakýsi závan či spíše jobovský nářek, šeptal mi do ucha:

„Tak tedy všechno na tomto světě, právem prokletém, všechno, co se rodí z panenského zápalu myšlenkového, musí tu býti zaprodáno za 6 dolarů!... (třicet stříbrných).

A jakkoli jsem si sliboval, že naprosto ničeho neřeknu — ničeho nepřipomenu, ničeho nedodám, přece nemoha unésti sám toho balvanu morálního, kterýž mě tížil, pravil jsem redaktorovi:

„Ale přece jen daleko je od věřících, kteří pro víru byli předhozeni lvům, ke kapitalisaci...“

On však narovnávaje si ohebně brejle, kreslil cosi hrotem deštníku na dlažbě a nepozdvih oči děl:

„Redakce není telefon. My přece podobně činíme co den s každou téměř myšlenkou a s každým citem. Redakce, toť redukce...“

„Tak jako svědomí je svědomí“, přičinil jsem.

STIGMA

Novela

I

Zdá se, že z úkonů člověkových nejnevinnější, nejkrásnější a dojista že smyslem nejzajímavější jest tento úkol: jíti k někomu na návštěvu — nebo navzájem mu ji oplatiti. Kněžství jest po té stránce člověku vrozeno a běžný je tento obřad, tkvící v samé podstatě lidských věcí. Přicházíme k sobě bez zvláštního důvodu, mluvíme o tom, o čem obvykle rozmlouvají lidé v určité chvíli, přijímáme potvrzení nebo zamítnutí úsudků o všelikých nahodilých věcech, o nichž se mluvívá bez úmyslné volby neb zájmu, a hledáme takto bezděky a nevědomky vzájemného uznání, soucítění a souladu... Jakmile se s nimi shledáme, je návštěva nebo visita ve vlastním významu již sama sebou vykonána, a příjemně vykonána. Mystičtější, dojista, záležitosti než je záležitost tato, tak všední, sotva bychom shledali v lidském životě!

A odtud jistě pochodí, že bývají nebo bývaly salony, jež přece, byť se nevyznačovaly nikterak nád-

herou, ani zvláštní vybranosti, nejen ve společnosti, nýbrž i v dějinách se počítají k životným činitelům. — Ano, tyto ne nepatrné přednosti bývaly mnohem častěji vlastností malých jednoduchých salonů než skvělých a zvlášť za tím účelem zařízených.

Salonek vdovy po jenerálu * * velmi se blížil druhu svrchu vyznačenému. Vládla v něm jakási zlatá anarchie, mající plnou důvěru ve své trvání a v platnost svých záruk. Kdo se tam chtěl ohlásiti obřadně, dal se ohlásiti — kdo však k ní přicházel jako k starší, ctihodné dámě, uvedl se svým způsobem; kdo u ní neočekávaně trávil večer, jistě tam už předtím obědval, a hodiny pak tak magicky rychle prchaly, že byl pojednou překvapen světlem lamp; a bylo mu tak dobře...Poněvadž je zvykem míti zvláštní den v týdnu pro večerní společnosti, byl tu také takový den, ale jen podle jména. Mýlil by se však velice, kdo by si takovou samostatnou harmonii vykládal jako nedostatek pečlivosti; byla to ovšem negligentia diligens — úloha, jež snad je nejvýznamnější v umění života, jako též v životě umění!

Kdybych měl jediným slovem označiti pravý celkový ráz jednoho z oněch večerů, téměř všedních, přirovnal bych jej k neveliké, avšak výborně zahrané symfonii. Počínala se obyčejně tonem necharakteristickým a volným, skoro všedně znějícím — ale nepozorovatelně zvuk ten stával se živějším a mohutněl, když se ho občas lehce dotkly novinky, jež

přiletovaly náhle a nízko k zemi, kroužíce bystře jako vlaštovky... Někdy pak, tu a tam zákmit úsměvu nebo docela zřetelný smích přerušil — jak se zdálo — celkový proud, avšak hned zase povstávalo hluboké a široké serioso, nesené jarým tokem akkordů...

Zábava, jež tak plynula sama sebou, neboť nikdo jí neřídil, působila, že ve chvíli, kdy večer dostoupil vrcholu, všechny účastníky a věci zdála se naplňovati jediná nálada. Ba myslil bych, že byli všichni stejného věku, že všem mužům, jak se vypravuje v kterési starokřesťanské legendě, bylo náhle asi 33 let a všem dámám o deset let méně, neboť pravděpodobně tak má býti o dni vzkříšení!... V jedné takové již pozdní chvíli večerní se mi zdálo, že ten podivný proud uchvátil všechno kolem. A za pohledu na květy, jež se hustě popínaly až do poloviny vysokých oken, podezříval jsem sluhu z neobratnosti — podezříval jsem ho, že převrhl čajový příbor a vůně čaje a rumu že se náhle sdělila květinám již usínajícím — slovem, že ne bez příčiny zírají tak jiskřivýma očima!... Jediné růže jsem nepodezříval z takové všední nedbalosti, ale planoucí květ granátový byl možná opojen a veliká, sytě rudá ústa gerania leskla se zřejmě jako opilá.

Za kteréhosi takového večera, za kteréhosi takového okamžiku (ó, obtížná vzpomínko!) přizvala mě jenerálová zdaleka pokynem prstu k své lenošce a

vyslovila touhu po seznámení s houslistou, jehož sláva právě rozkvétala a jenž koncertoval v lázních. Že to bylo v lázních, zapomněl jsem v úvodu poznamenati. Matrona měla vždy, jak bylo v jejím věku obvyklé, u sebe několik mladých dam: někdy dcery svých příbuzných, jindy dívky ze spřátelených rodin. Jednou z nich byla právě slečna Růža (Pomianová), bujná ukrajinská krasavice — pro pozorovatele znalce, nebo „fešné děvče", „ne špatné" — pro lidi, dívající se na všechno docela všedním způsobem. Jenerálová však, ač byla tak krátkozraká, jak veliké byly její oči, což jí dodávalo divného pohledu, jenž jako by vše najednou objímal a spolu namáhavě rozeznával, znala dobře Růžinu krásu — a vytýkala jí jen to, myslím, jediné, že mluví příliš hlasitě. Ale nebylo ničeho deklamatorského v jejím hlase. Nebyl bych té vady vůbec zpozoroval, kdyby nebylo pomluv lidí a jejich náklonnosti činiti výtky, bez níž není možný realism! Naopak, když se opravila a hlas její zněl méně zřetelně, zdálo se mi, že to spíše zaslouží hany, než co jí lidé vytýkali a co na ni nemělo vždy nejlepšího vlivu... Krása slečny Růže potřebovala přiměřené vzdálenosti, neboť byla jako krása sochy. Obrys, linie jejího poprsí, o níž ženy jihu a většinou též východu nemají ponětí, pojila se v celek s pevnou, oblou šíjí, jež se skláněla pod tíhou tmavých, bujných vlasů. Oči byly pokojné a hluboké, připomínajíce zakletá jezera — pohyb paže pln vznešenosti — a ve

všech pohybech cosi zádumčivě labutího. Proto též většina obyvatelů tamního kraje oní říkávala: „Slečna!... darmo mluvit.“ — Poláci totiž užívají rčení „darmo mluvit“ právě tehdy, kdy možno mnoho říci — a tvrdí se docela, že někde se používá ve stejném smyslu úsloví „nedá se nic dělat...“

Jsa romanopiscem velmi neobratným nezmínil jsem se již po dvakrát o tom, že se to vše dálo v lázních; poněvadž se však ještě nic nedělo, tedy neopozdil jsem se příliš. V lázních neznamená nějaké ojedinělé lázně, nýbrž celou geologickou skupinu, zpestřenou všelikými zajímavými zříceninami, jež zaslouží, aby se tam konaly výlety, a bohatou místy, z nichž se otvírají okouzlující výhledy. Kdo by snad nevěřil okouzlujícím krajinám a věcem, kdo by se domníval, že není nic tvůrčího mimo reálný smysl techniky a správy — nechť se pozorně zahledí na veselé a zámožné městečko, jež bylo zbudováno v osamělých skalách okolo sklenice vody a pro ni se rozvíjí. Tenký jako nitka pramínek vodní, který se blýská s vrcholu skály, po strmém boku stěny, mizejícím v propasti — jenž se potom někde v podzemí přetvoří v blahodárný nápoj a vyvře vedle staré kaple — hle, toť původ a základ měst! Pramen byl nalezen před mnoha sty lety lovčím sokolem středověké hraběnky, zabloudivší na lovu — pak posvětili jej mniši, jejichž primitivních příbytků zbytky možno viděti v podezdívce kapličky — a dnes, hle, loká jej

na skalných vrcholcích srna, tříštíc vodu svižnou nohou v tisíce kapek. Doleji, mnohem doleji rozprašuje jej oblak v stříbrnou mlhu a napájí jím břehy plné fialek, až mu konečně dole důstojní hosté z různých krajů nastavují ruce s nádhernými sklenkami. I panovníci přicházívají sem někdy, ale ne kradmo, potají, a světové kongresy, jež rozhodují o osudech celých národů, bývaly a bývají tam ujednávány!

Leč spočine-li tvůj pohled na krajinné kráse pozadí tak okouzlujícího a nic ti již neschází... schází ti srdce!... Sama sebou přiletí myšlenka a zašeptá ti, že sem patří ještě postavy dvou bytostí, hluboce se chápajících — neboť tak by tomu přece mohlo býti!... tak tomu dojista je někde v smaragdovém stínu těch malých domků, stojících v ústraní, anebo tak tomu zcela jistě bude ještě dnes večer nebo zítra ráno. Neboť plnost souladu vyžaduje, aby tomu tak bylo!

* *
*

Jakých diplomaticko-psychologických obtíží jsem zakusil, abych vyplnil přání a úkol jenerálové co do očekávaného představení virtuosova. Tyto obtíže byly působeny hlavně tím, že jsem neměl jednání s bytostí jedinou, nýbrž se dvěma, z nichž se ona jediná skládala. Nikoliv tehdy, když vstoupil na podium, nebo když počínal hráti, nýbrž teprve za plné hry byl Oskar *** zcela svůj a pravděpodobně, že jediné tehdy byl to on. On, k němuž sám musil teprv

dospěti, nikoliv on, jemuž, jak se zdálo, spíše unikal a jejž strpěl jen pro pocit totožnosti. Ten druhý byl mladý vdovec s bílým kloboukem, poněkud posunutým do obličeje a ovinutým smutečním florem, pod nímž bujné černé vlasy samy ve větru se kadeřily. Potkals ho tu i tam, ani nevěda, kdy a jak přišel. Měl chůzi i zvyky člověka, ne-li příliš opatrného, tož velmi ochotného a citlivého. Často se zdálo, jako by neodpovídal na slova, nýbrž předem na jejich krajně možné důsledky. Řekl bych, že nerozmlouval, ale spíše předcházel mínění i city, což někdy ve své upřílišenosti budilo zdání jakési nedůvěry.

Teprve životopis umělcův, jejž jsem kdysi pozorně četl, vrhl mi světlo na takové rozdvojení v nitru člověkově. Počítáme-li je však k výjimkám, je to zajisté následek tuposti ústrojí pozorovacích a lenosti v bedlivějším rozhlížení. Umělec byl zcela jiný, když chvíli hrál a sám v sobě se ustálil. Něco olympského vzpřímilo pojednou linii jeho celé postavy — hlava se hrdě vznesla — hustá kadeř se nahrnula na čelo a ustupovala jedině pevnému úderu nohy v taktu. Ruka spěla vpřed a zdálo se, že prsty již předem shrnovala tony, dříve než bylo možno zachytiti je smyčcem a vrhnouti udýchané do prostoru...

Bylo tedy možno jednati rozvážněji, když jsem představil takovou osobnost nikoliv v saloně, nýbrž v divadelní lóži? Ale jak jsem mohl předvídati, počínaje si tak rozmyslně, že se představení bude díti

právě tehdy, kdy obecenstvu se uzdá házeti umělci květiny?... Nebo zda mohl kdo tušiti, že Růža P. bude míti ve svých příliš bujných vlasech, jež nesnesly šperku, právě růži?... že tato růže, smeknuvši se po rameni, spadne na zem a že houslista, jehož jsem právě představoval, stojící blíže než já, si pospíší a bude považovati onen květ za dar, kterýž mu přináleží jako všechny spadlé květy toho večera? a že proto způsobem náhlým, bleskovým (jak se někdy děje) z toho vznikne mezi Oskarem a Rosou, nechci říci spor, ale jedno z oněch nedorozumění, jež jsou tím vážnější, čím méně v nich jde o něco věcného!... Neboť jim oběma nešlo tolik o růži — bylo mezi nimi asi něco jiného dříve ještě, než se uzřeli a poznali, možno-li se tak podivně vyjádřiti v povídce, jež nikterak nechce býti vědecky přesná a jasná. Sotva totiž se urovnalo nedorozumění vzniklé pro růži, již zase fialka málem by byla vyvolala něco podobného; a když se uklidňovalo rozčilení pro tu věc, opět granátový, ohnivě červený květ, dal příčinu k novému sporu; ba stávalo se, že na výletech do okolí hvozdík, chrpa, bledé a nízké svlačce polní a nepatrné (pro laika) bezejmenné rostlinky stávaly se důvodem a popudem hádek... Jediné motýl, a to obyčejný bělásek, jenž se prohání všude, mohl se snad, poletuje v okně nad vrkočem Růžiným a skrání Oskarovou, dověděti bližších příčin a uhodnouti cíle věci tak málo vysvětlitelné.

Nevím a nebudu se nikdy namáhati, bych zvěděl, je-li možno, aby někdo z nás byl důvěrníkem ženiným? Že se stáváme důvěrníkem milujícího muže a že k tomu často býváme nuceni, to vím: ó, z mnoha, přemnoha nocí, bezesných nezaslouženě i bez vlastní viny.

Několikrát za týden v hodinu pozdnější než pozdní, to jest ve chvíli, kdy se již opouštěly salony, otvíraly se mé dveře a Oskar vnikal dovnitř svým mystickým krokem, odhazoval frak a bílou vázanku, poklekal u mého lože a bořil hlavu do peřin u mých kolen říkaje: — „Ach!... ty jediný tomu rozumíš... není-li pravda?...“ — Skrývaje zívání za cípem pokrývky, opakoval jsem: „... Ach!...“ — „Není-liž pravda?“ — děl znovu Oskar. — „Zajisté“, odvětil jsem, otvíraje klížící se víčka — „Ale jak by sis vyložil tuto maličkost, jež se dnes udála, — neboť tobě jedinému musím vše říci...“ — „Dnes“, — odpověděl jsem zhasnuv svíci, když již bílé záblesky svítání se kmitaly po stěně. Ale Oskar pokračoval: „Řeknu to krátce“, — hodiny bily právě třetí po půlnoci — „krátce, neboť je již asi dost pozdě... Představ si, že ten hrabě X., cestovatel (jemuž jsem nikdy nebyl nakloněn), právě když jsem seděl u ní — víš přece u koho — zmínil se za rozhovoru, že egyptské tanečnice tančí, aniž se téměř pohnou s místa. Když o tom mluvil, povstala slečna Růža a šla zvolna k oknu, kde nedbale splývající záclona objímala do-

těrně květinovou snítku — narovnala neladný záhyb a vrátila se na opuštěné místo ... Co o tom soudíš a jak by se to dalo vyložiti? Mluv! probůh ... ale, nespal jsi snad trochu?..." — „Kdepak trochu!" řekl jsem „byl bych spal již dobře, ale myslím ..." a zabaluje se, jako na obranu do přikrývek, abych konečně usnul, řekl jsem: — „Myslím, že kdybychom viděli... můj milý!... jak ten nedbalý záhyb byl svinut? — Kdyby?! Kdyby!" — za té řeči jsem si přehodil přes hlavu záhyb pokrývky ... „ale poněvadž sis toho nepovšiml, chceš mi dáti nyní hádati a nepopřáváš mi ani času, abych vešel v sebe a oddal se hlubšímu, tichému přemítání ..." — a nakonec jsem se obrátil ke stěně a usnul jsem jako kámen.

Než nedály se podobné zpovědi jedině za klamného světla měsíčního, nýbrž i za reálného světla poledního, když jsem opět zase jednou shlédl zamihnuvší se bílý klobouk se smutečním florem — byl to ovšem Oskar, který spěchal s houslovým pouzdrem někam na hodinu. — „Ach, právě jsem na tebe myslil — očekávej mě laskavě zítra večer — m ů ž e s e s t á t i n ě c o v á ž n é h o ... mám hráti u jenerálové ... mám se účastniti výletu do hor k Ř í m s k é m u m o s t u ... Rozumíš mi!" — A dodal pak podzemním hlasem, tiskna klobouk do očí: „Může se státi něco v á ž n é h o!... na shledanou!..." Leč sotva se spěšně vzdálil o několik kroků, vrátil se opět náhle a řekl, přistoupiv ke mně těsně: — „Co

to asi znamenalo, že ten hrabě X., cestovatel (který mi nebyl nikdy sympatický), dnes ráno mne pozdravil s vybranou zdvořilostí? Nemyslíš, že v tom něco vězí? Na příklad..." — „Mohlo by v tom býti dobré jitro, zvláště nevyjádřil-li toho slovy" — odpověděl jsem.

Není příčiny, proč bych zatajoval, že takové příhody nebyly nejlehčí a nejpříjemnější pro mne nevinného a lhostejného. Leč nechápu, jak možno nemíti ohledů k milujícímu, a na nároží házeti slepci peníze do klobouku.

Jindy za podivuhodné noci letní, jež se skvěla všemi půvaby, že by dojista bylo hrubostí spáti za pohledu na totik krásy, zjevil se u mne náhle Oskar, méně tichý a nejistý než obyčejně. V ruce nesl housle a v knoflíkové dírce měl svěží snítku vavřínovou s růžovými květy. — „Pohleď", — pravil mi — „kdo k tobě vstupuje? Je to květ vavřínu, který přivádí člověka, jako květ přece unese motýla; či je to tvůj přítel s růžovým vavřínem na prsou?..." — „Že uhodnu" — řekl jsem — „kdo ti dal, Oskare, tu krásnou snítku..." — „Zajisté!" — přerušil mne vášnivě — „slyš však, zač?..." — A vysunuv levou ruku, jež spočívala na strunách, započal:

„PROČ?“*

Marně se zaklínat budeš, ach, marně,
vlastní své přísaze nevěren budeš —
K ní zase vrátíš se — na její prahy
bázní se chvějící — zda se s ní setkáš kde?... proč?
Sobě sám uškodíš bezbarvým slůvkem,
jež skryto před všemi, známo jen tobě.
Budeš jí vyčítat prudce v své mysli,
ale zas vrátíš se, bolestí zmučen — a proč?...

Šťastní, ach, přijdou jak na doměr zlého:
kolem ní usednou — nezbude chvilky
na povzdech jediný — proč, Bože, proč,
přišli ti šťastní? a zabrali místa
usedli všude si — jas na svých čelech?
V domě jich plno je, Legie celá!...
Přečkáš-li všechny... dva přece zbudou,
třetí pak na prahu s otázkou stane.

Hodinky v ruce má, zchmuřeno čelo,
ale ty nevěříš pranic již jemu...
vrátíť se... vrátí zas znovu,
klobouk si odloží, usedne — — — proč?
Až přijde chvíle, že odejít lépe,
než-li tu meškati lhostejně, tupě;

* Této melodie, převedené do veršů, bylo užito ze soukromých zřetelů ne dost vhodně, ale jest vyňata právě odtud. [Pozn. spis.]

vstaneš a odcházíš němý jak kámen.
Zoufalý béřeš se dále — — ach, proč?

Na nebi měsíc plá po věky tichý,
hvězda se nižádná nepohne s místa,
zírají na tebe ztrnule, skelně,
jako by nebylo v nebi ni duše,
jako by neříkal nikdo tam Tvůrci,
že dole na zemi tolik je bolu!
A nikdo nepovznes' otázky k němu:

Proč, Bože, proč?

— — — — — — — — —

Tiše, klidně a pozorně odložil hudebník housle, utřel smyčec a — oznámiv mi výlet, chystaný na zítřek k Římskému mostu, a dostav odpověď, že nemohu slíbiti svého účastenství pro častější návštěvy u nemocného kolegy — chtěl již odejíti, odnášeje si housle i vavřín, když se náhle ještě vrátil a polohlasem mi řekl do ucha: „Onen cestovatel, hrabě X. (k němuž jsem nikdy nepociťoval náklonnosti), má jisté společenské přednosti. — V obyčejném rozhovoru se jednou zmínil, že se v starokřesťanských chrámech dával vzájemně bratrský polibek... Představ si, prosím, různost mínění, jež z toho vznikla!... Jedni totiž si přejí znovuzrození tradice... Jiní pak a j i n é se obávají vzniku sekty... a konec je nedo-

hledný, poněvadž se o věci jedná brzy ve všeobecných, brzy v tajných rozhovorech... a potichu... Je však již velmi pozdě a nutno si ještě odpočinouti, neboť zítra od rána budu na koni!" — Odešel.

* *
*

Podezřívám sám sebe z jakési bezděčné lhostejnosti k šťastným lidem, kteří vstupují v plné požehnané bytí. Trpícího druha, který neopouštěl svého příbytku, navštěvoval jsem obyčejně v pozdních hodinách z důvodu, že ve dne mne tak nepostrádal, an ledakdo k němu zašel; mohl jsem tudíž konec konců přidružiti se k společnosti, konající výlet k Římskému mostu. Však ne vždy jsou vůle a síla hotovy užíti možností, jakých nám skýtá volný čas. A tak se stalo docela maně, že jsem se průběhem dne, lákán stále krásnějšími pohledy, zatoulal do hor, a to právě směrem, jemuž jsem unikal. Ale věru nelitují toho ani mé oči, ani srdce: neboť jsem viděl půvabný obraz krajinný, nejkrásnější v celém okolí. Široký skalní amfitheatr, fialově a růžově zbarvený, kupil se a objímal kolem dokola údol, který v hloubi prorývala jará bystřina. Sledy římské cesty, dojista opuštěné dnes, jelikož pozbyla již významu, svítily však dosti výrazně po obou stranách skalního koryta. Proudy tu a tam narážely na balvan, který se patrně utrhl se skalnatých vrcholků, a tříštily se o jeho tvrdost v bílý oblak, hrající drobnými duhami. Co by se pak bylo

snad jevilo příliš prudce zlomeným v liniích amfitheatru, mírnily husté skupiny zeleného stromoví — slovem, vládla tu plnost a souladná krása jako na nebi... A tam, kde spona mostu poutala kdysi Římskou cestu, stála posud arkada, zdobená velikými, klidnými zářezy a rozměry, jaké vytvářeli pouze starodávní umělci.

I bez obzorky viděl jsem se svého místa skupiny výletníků, ubírajících se k mostu a občas se zastavujících, aby se podivovali krásám přírodním. Mohl jsem přesně rozeznati, jak méně trpěliví doběhli k cíli, jak seskákali s oslů a mezků a někteří vystupovali na arkadu zbořeného mostu. — „Tam tedy je již dojista konečný cíl!... neboť dále jíti není možno..." — řekl jsem si, když tu náhle jako astronom, který zaujat zírá na dvojhvězdí, shlédl jsem na arkadě dvě postavy a na první pohled rozeznal jsem bílý pánský klobouk se smuteční stuhou a amarantový indický šál slečny Růže... Bylo plné slunce — kolkolem širý, hluboký výhled, a celá klenba nebeská objímala svět i lidi jakousi vděkuplnou harmonií. Cosi, jakoby zlacená klenba nějaké prvotní basiliky křesťanské, v níž ušlechtilá, živoucí srdce si vzájemně dávala bratrský polibek před tváří dobrého Boha a jeho andělů...

Po několika dnech, kdy právem mohlo se předpokládati, že vycházka k Římskému mostu neprotáhla se příliš na okolní cesty, vybral jsem se posléz

k paní jenerálové, puzen poněkud i myšlenkou, abych nebyl příliš lhostejným k těm, kdož jsou šťastni. Než ve chvíli, kdy jsem vycházel, byl jsem zavolán k trpícímu příteli; a právě, když jsem vcházel pod jeho střechu, padly mi na tvář dvě velké kapky dešťové, zavál náhlý vítr a rozpoutala se prudká letní bouře, jaké bývají tak krásné a hrůzné. To poněkud zpestřilo náš večírek, ztrávený ve dvou, ale připomínalo spolu spěšný návrat. Neustávající silné záblesky byly zcela patrny i za svitu lampy; a obloha zírá plně a safírově teprve jedním okem, přivírajíc druhé nad štíty skal těžkou chmurou. Vyčkav tedy příhodné chvíle, vracel jsem se domů: vzduch byl ochlazen krupobitím a hřmění pomalu se tišilo. Zapadalo, jak se zdálo, již téměř docela, jen ještě tu a tam udeřil hrom, jako náboj, kterýž nevybuchl včas, a zbloudilá blýskavice oslepila zrak. Proto jsem také poněkud zabloudil, ač ne mnoho; podivil jsem se však, spatřiv náhle zeď staré kaple, všem známé. A pojednou jsem pocítil hrůzu, jaké zakoušíme, jsme-li zasaženi nevědouce cizím prudkým posunem. — Zdálo se mi, že jakási vzdušná a temná postava chvatně se mihla přes cestu, objala mě celým svým gestem, a potom zanikla mezi velikými balvany, vynořila se na chvilku z jejich stínu a padla tíhou celého těla přede dveřmi kaple na kolena. To bylo neklamné, neboť jsem uslyšel tupé nárazy čela o zeď nebo o bronzové dvéře, zvuky, jaké vydává křehká nebo delikátní věc,

kterou byste nešetrně, hrubě odsunuli. Než přece jsem se nemohl s dostatek ujistiti, zda opravdu někdo přeběhl přes cestu; či snad se mi to jen tak zdálo pro neobvyklý temnosvit a nervové vzrušení, způsobené ovzduším prosyceným elektřinou? A když pojednou, ani nevím jak, připadla mi myšlenka, ničím neopodstatněná a neodůvodněná, že ona postava byla slečna Růža!... ihned jsem postřehl, že jsem hříčkou nervového oblouzení, a pousmáv se s vědeckou povýšeností, šel jsem klidně a střízlivě dále, až jsem se po chvilce ocitl na dobré cestě, vedoucí k domovu.

Nepodivil jsem se nijak, ba ani mě nepřekvapilo, když převlékaje si dosti promoklé šaty, uslyšel jsem náhle za sebou kroky vcházejícího Oskara. Leč obrátiv se, abych uvítal svého hosta, nemohl jsem snésti jeho strašného pohledu... Bledá barva zmačkaného klobouku a barva jeho tváře byly stejné, bylo viděti jediné pruh smutečního flóru, odrážející se na malé ploše stěny. Bolestně sevřené rty a jako dva hřeby nehybné oči doplňovaly celek, podobající se postavě z nějakého opuštěného, osudového náhrobku. Držel v ruce smyčec a rukavičku, chtěl něco promluviti, ale klesl v hlubokou lenošku. A pak, potlačiv v hrudi těžký vzlyk, zastenal: — „Všechno zmařeno... jsem nejnešťastnější člověk!... ani mluviti nemohu..." A zadržuje usilovně vzlykot, stíral si s čela studený pot, který, setkav se s velikou slzou, rozdělil tvář svým tokem ve dvé. Nejlépe bylo naléhati na něho,

aby mluvil, a to jsem činil, leč bez valného výsledku. — „Mluv! drahý Oskare!" — řekl jsem konečně — „neboť bys měl i na to pamatovati, že mě odsuzuješ k neužitečnému bolu, když tě nemohu ani vědomě potěšiti, ani nevědomě sdíleti se s tebou o tvé pocity." — A když jsem to řekl, povstal, vzpřímil se s úsilím poněkud divadelním, podal mi ruku a děl: „Odpusť" — ale rázem klesl poznovu v křeslo, a potom usednuv si v obvyklou polohu, zakryl si oči šátkem řka: — „Rozhovor o posvátném polibku u prvotních vyznavačů Kristových dával podnět k častým dorozuměním a tajemným modulacím hlasu i citů. Býval obnovován a obnovoval se sám sebou... Seděl jsem vedle té, jíž nikdy už nespatřím... mělo se mi od ní dostati o d p o v ě d i (tak alespoň, zdálo se nám, bylo umluveno na arkadě mostu). A dostalo se mi jí, zajisté, ale v obecném rozhovoru a nadto ještě tak hlasité, že i opravdový hlupec byl by pochopil, že neplatila mně, vedle ní sedícímu, ale asi tak čtvrté nebo páté osobě, ač byla pronesena slovy, na něž jsem čekal... Pochybuješ možná, měl-li jsem dosti sil, abych vstal, obrátil se k hraběti X., který byl dojista onou vzdálenou osobou, a nabídl mu svou židli u slečny Růže... aby (jak jsem řekl) nenamáhala svého hlasu!... Co se dělo dále? Nevím toho dosti jasně... Zachvátila mě těžká, nebezpečná horečka... To jediné si připomínám, že zraky všech byly ve mne vetknuty a že jsem, pozbyv jistoty po-

hybů, něco rozbil nebo převrátil... Odešel jsem..." — „Přenešťastný člověče!" — zvolal jsem pocítiv opravdový bol v srdci, — „buďto se mýlíš, nebo ses zmýlil o celé svoje štěstí — věz, že má nestejný hlas... takový má hlas... toť pouze její hlas... Což se dovídáš o tom, co jest všem známo, teprve ve chvíli, kdy jsi byl hluboko zraněn?"

Slyše to změnil Oskar náhle výraz a se zvláštním klidem urovnával si oděv — špatně zapiatý frak, rozcuchané vlasy... Zdvihl se země pomačkaný klobouk, ležící u židle, a na koleně vrátil mu obvyklý tvar, pak s úzkostlivou pečlivostí narovnával drobné, zcela nepatrné záhybky na smutečním krepu. Pozoruje to viděl jsem jeho úplné, nevyléčitelné zoufalství. A jakkoli mi připadlo, abych se poněkud zmínil o svém vidění u kaple, bylo to nemožno z psychologických důvodů. Po chvíli vzal Oskar smyčec, jako béřeme hůlku, a zaujav bezvadný postoj, promluvil trochu profesionálním a uraženým tonem: — „Jsem ti dlužen odpověď, a ta zní: Je možno, že nikdy jsem neměl talentu; že však by tento talent dnes byl zlomen — (a tu zlámal a odhodil svůj smyčec) — to, nyní, jest jisto; ale zůstane mi znalost umění, v níž (odpustíš zajisté) od nikoho snad nečekám rady a pomoci. Nuže, jde-li o něčí hlas? o povahu jeho stejnosti či nestejnosti? nebo odstíny zvukové vlastní každému hlasu? — rač považovati po té stránce rozmluvu jakoby za ukončenu." Za těchto slov se podíval na

své hodinky a řekl: — „Hned odjedu... opustím město...“ — „Prosím tě tedy za prominutí jako laik hudebníka...“ zvolal jsem. — „A já tebe jako přítele“ — odpověděl, načež rozhostilo se mezi námi na několik vteřin úplné ticho. A když z nás dvou zůstali již jediné host a hostitel, vyhledal jsem pro něho lehkých, pro tuto denní dobu vhodných nápojů a pravil jsem nalévaje bílého vína: — „Rač si po libosti posloužiti... já piji víno.“ — „A já taktéž.“ A oba dva jsme sáhli po nožce sklenic.

* * *

Zanedlouho poté, kdy uplynulo již něco času v bezbarvém rozhovoru a kdy již bylo po rozloučení ne snadném, ukolébaly mě posléz únava, odpočinek a temnota. Než druhý den, o nejčasnějších hodinách ranních, v nichž možno vykonati návštěvu, zaskočil jsem pln zvědavosti k Oskarovi, avšak dověděl jsem se pouze, že za úsvitu vyjel, nezůstaviv nijaké stopy své adresy. Že bylo ještě příliš záhy na návštěvu dámy, usmyslil jsem si projíti se volným krokem ke kapli a odtud zase rovněž volným krokem k paní jenerálové, abych tak k ní vešel v dobu přece jen vhodnější; počítal jsem ovšem trochu s jejím přátelstvím a laskavostí. Když jsem se tam vydal, zatanula mi myšlenka, abych vyhledal za denního světla místa, kde jsem se zastavil, když mě překvapila černá vidina. Denní světlo neodpovídá hned na podobné otáz-

ky, jestiť trochu jako střízlivý, pilný a zdravý služebník, jehož se za nepřítomnosti pánovy ptáte po něčem, co přesahuje jeho služební povinnosti. Říká napřed množství všelikých maličkostí a netuší ani, že již odpověděl na všechno, domnívaje se, že ničeho nepovídá. Našel jsem nejen místo, kde mě překvapila vidina, ale také sledy svých stop; vida pak, že krupobití s deštěm a bouře změkčily půdu do té míry jako sochařskou hlínu, zaběhl jsem k velikým balvanům, kde na chvíli zmizela ona postava, a spatřil jsem zřetelné sledy štíhlé nohy dívčí. To pochopí jedině archaeolog, který viděl ve sbírce starých věcí atlasový střevíček, kdysi černý, pozůstalý po Marii Antoinettě jako památka z jejího posledního osudového dne! Pouze ten bude míti pro to porozumění, kdo viděl, co může vyjadřovati němý obraz gesta člověkova! Otisk stopy na písku připomínal mi onen střevíček královnin — střevíček, jímž z neopatrnosti byla stoupla na nohu katovu a pronesla tato památná slova: „Excusez, Monsieur! je ne l'ai pas fait exprès" — —

A hle, nebylo již, nač bych se tázal, neboť všechno bylo jasné před mými zraky. Pravděpodobně vyběhla Růža po výjevu s Oskarem, aby se upokojila ... Ti dva nešťastní drásali si vzájemně srdce, ačkoliv se oba vášnivě milovali. — Neporozumění, zcela nevinně hraničící se zločinem! ... něco strašného ...

Když věžní hodiny na kapli počaly odbíjeti, protrhl jsem se z hlubokého a bolestného zamyšlení, uvědo-

muje si zároveň, že nejen nesmím jíti volným krokem, ale že si musím pospíšiti. Ocitl jsem se tedy dosti brzo u mříže malého parku, který se prostíral před vilou generálové. Branka byla otevřena, ale u ní na zahradní lavečce stál řemeslník, dojista buď opravuje nebo odstraňuje zvonek, nad čímž dozírala známá mi správkyně jenerálové, paní již velmi pokročilého věku, ač ještě na podiv živá a duševně čilá.

— „Víte již... Paní vám psala..." — řekla poněkud stlumeným tónem dobrá žena. — „Odešel jsem velmi záhy z domu..." — započal jsem hovor, ale zaraziv se dodal jsem — „vím" — a připojil jsem nejmenuje nikoho: — „jak se u vás daří?" — „Slečna Růža, bohudík, usnula — staráme se, abychom zabránili každému hluku, a proto odstraňujeme zvonek. Paní jenerálová jistě vás okamžitě přijme..." Provázeje ne příliš spěšně staruchu, pravil jsem: — „Je úsudek lékařův přízniv?" — „Drahý pane! kdyby oni něco věděli!... n a c h l a z e n í a konec. Slečna Růža se modlila příliš dlouho ve vlhké kapli za krupobití a bouře... Ale to přece ví každý z nás i bez pánů doktorů!... Nechci již nikdy, drahý pane, ničeho ani slyšeti o nachlazení. Měla jsem dceru, krásnou jako anděl... ještě dnes vzdychám, vzpomenuli: kdysi tancovala příliš vášnivě — potom usedla na prahu jako malé děcko — pouze sklenici studené vody vypila, a hle, milý pane, vidíte, že ještě dnes pláči. — Než povždy třeba míti naději v Bohu..."

— Stál jsem právě na prahu pobočného salonku jenerálové, která mi zdáli kynula prstem, abych vedle ní usedl na tichý, důvěrný rozhovor. Chvíle, jíž nemožno označit na hodinkách, uplynula v mlčení... — „Dojista viděl jste pana Oskara?" — děla konečně stará paní — a spolu s tím, co jsem vám napsala, víte již vše. Nyní čekáme plni víry mnoho dobrého od snu... usnula neblouznic... zcela při vědomí a pokojně. A potom, doufám, zbývá jediná naděje pouze co do změny místa a co do času... Nevěřím, milý pane, a prosím, abyste mi na to odpověděl: nevěřím, že by se zase nějakým smírným způsobem zdařilo urovnati roztržku, jež pochodí z citů té míry a povahy. Z rozhovoru s panem Oskarem a z toho, co vám vypravuji já, můžete býti dvojnásob poučen, a proto mi račte odpověděti!" — „Bohužel!" pravil jsem — „mohu jedině potvrditi vaši domněnku, i beru-li v počet psychologické poznatky, jež jsem si odnesl z posledního setkání s panem Oskarem..." Po chvíli pak jsem dodal: — „Taková láska, čím vlastně je?... toho s určitostí nevíme. Zdálo by se však, že jest to pouze veliká čistota — snad něco z andělského světa!... Neboť od chvíle, kdy podezíráme svůj ideál ať z jakéhokoliv důvodu, zpřetrhali jsme již k němu všechny vztahy. — Omylů v této oblasti nebývá vůbec, bývají jediné zrady!... — Stará paní stiskla mi ruku, což jsem i já dojat opětoval, a potom jsme mlčeli...

— „A přec, jak snadno by bylo, jak velmi snadno objasniti si nahodilý omyl nebo klam, jen kdybychom dovedli postaviti všechno na místo náležité, vlastní!...“ promluvila s hlubokým povzdechem jenerálová, — „což ovšem by bylo možno jen za citů jiného stupně a jiné míry... Poslyšte, prosím, drobnost ze života Růžina, která vše objasňuje. Její otec sloužil u mého muže — byl dělostřelecký důstojník, válečník, který těžce ohluchl od hučení děl, takže péče dcerky, tehdy ještě malinké, byla mu jedinou jeho společností, prostředkujíc, jistě ne bez úsilí, zároveň dorozumění s lidmi. Hlas dívenky ani se nerozvinul, ani nevystupňoval, ani neuzpůsobil podle stupnice jejích vlastních citů... ale podle cizí vady. Zajisté jste zpozoroval, jak jsem nejednou pečovala, bych nad tím bděla, nebo to napravila...“

— „Jak snadno, jak snadno by bylo!“ zvolal jsem pociťuje v srdci velikou bolest — „objasniti chybu za psychologických podmínek jiné oblasti životní! Račte, prosím, vzájemně poslechnouti drobnosti z biografie pana O. — Pouze několik let byl mužem zbožňované bytosti, u jejíhož lůžka nebo židle trávíval po celé dni a noci. Ta žena byla téměř jen nervy!... jakási nervósní somnambula!... Proto celá jeho bytost stala se takořka nástrojem, odpovídajícím jedině tomu stavu. Proto tak chodí, přichází a odchází... uhaduje tak předem dojmy započatých rozhovorů... chrání neustále toho, čeho n e n í, ale nevidí, ničí-li to, co j e s t...“

— „Tedy to... oh! můj Bože!" — řekla jenerálová — „a nikoliv ti, kdož tu dnes s námi žijí, rozdrásali si vzájemně milující srdce..." — „Tož ne oni!" — pravil jsem — „leč znamení, které jim vtiskli mrtví... A kdyby čas a zdokonalené prostředky pozorovací umožnily taková zkoumání, objevilo by se možná, že všichni časem býváme tací, nebo povždy jsme. — Národové i pokolení i jednotlivci zasahovali posud, jak se zdá, velmi nepatrně v drama životní i dějinné jako takoví svou nejvlastnější bytností! A plna závažné velikosti jest ještě otázka, kdo se vlastně utkává i na samém poli válečném..."

Když jsem dopovídal tato slova, byla jenerálová zřejmě rozrušena. Povstala, vedla mě před podobiznu mužovu... a chvíli mlčela — potom řekla: — „Výrazy, jež jste před chvilkou pronesl, jsou jakoby slova jenerálova z posledního volného rozhovoru, jaké jsme zapřádávali, a mají tudíž pro mě zvláštní zvuk a kouzlo..."

Chvíli jsem stál zíraje na podobiznu bojovníka, zahaleného v šerý plášť vojenský a držícího v ruce dalekohled... a věru nevím již, zda jsem jenerálové či sobě samému děl tuto nesouvislou parabasi: — „Ne málo bylo by lidem říci, ale snesli by to?... Bude možno říci jim více — leč teprve tehdy, až budou věděti: kdy sluší se smáti... a kdy plakati?..."

Tu vešel tiše služebník a jenerálová, když ji zpra-

vil polohlasitě o příchodu lékařově, mě opustila. — Odešel jsem...

Opodál nedovřené branky zahradní, za níž bylo viděti povoz lékařův, setkal jsem se ještě se smutnou a bdělou správkyní, která ochotně mě provázejíc pravila: — „Nyní, když nemáme zvonku, naše bdělost musí býti ustavičná. A jsme tak trochu opuštěni jako ony věrné duše křesťanské, které nevědí dne ani hodiny, kdy přijde smrt." Toto rozloučení, plné hluboké zádumčivosti, připisoval jsem v mysli jejím mateřským, smutným vzpomínkám, upínajícím se k ztrátě dcery. Ale kolik v tom bylo předtuchy, ukázalo se bohužel zanedlouho! a to vzhledem k Růženě P., jíž nelze ani dosti želeti.

II

Zlomí-li bouře osudu náhle před tvými zraky to, co ti bývalo osobně blízkého, a nahlodá-li živoucí bytost nebo ji docela smete v mraku prachu a popela, utkvívají ti myšlenkové dojmy a pocity povahy obecně lidské a dějinné... Leč utkvívají jako opojivý rmut na dně číše... Anebo se rozvírají před tvými zraky jako egyptská Kniha mrtvých, jediná to kniha, již možno čísti ještě tehdy, kdy již odešly oči od člověka a zůstavily dvě skvrny hlubokého stínu pod arkadami lebky... Tak, zdává se mi, tomu jest — ale nevím toho najisto!...

Když jasný a živý salon jenerálové zanikl v těch nízkých a širokých oblacích, které visí nad velkými městy a zdůrazňují massu zdí, obývanou massou lidí; a když na malém hřbitůvku, rozprostřeném mezi dvěma skalami jako pestrý koberec, přibyl tichý křížek — dočetl jsem se náhodou v místním deníku, že geniální houslista zanechal uměleckého života a uchýlil se na neurčitou dobu kamsi do hor, do kláštera mlčelivých mnichů.

Já sám pak jsem se vrátil či spíše, po pravdě řečeno, utekl jsem se k svým deskám na písemnosti, poněkud zaprášeným. Ne po prvé prožíval jsem v mysli takový ústup nebo útěk; měl jsem tudíž dobře znáti všechny okliky, stezky a cesty, po nichž unikáme přítomnosti. Jak zůstavujeme za sebou obraz minulosti stále více zamlžený? A jak na ni někdy naprosto zapomínáme? — měl jsem to vše dostatečně znáti...

Kteréhosi dne však, kdy jsem pracoval právě tímto směrem, zmocnila se mě pojednou nervová ospalost, jakoby paroxysm, a upadl jsem ve spánek tak, jak jsem seděl, ani čela neopíraje. — A postava, která se zjevila po mém boku, podsunula mi na skráně svitek tenkého, popsaného plátna, cosi egyptského, tak že jsem ucítil na chvíli aroma mumie a sandalového dřeva... Spal jsem...

— „Přítomnosti sotva jsi postřehl, ale nezíral jsi na ni ještě plně... Není tudíž čemu unikati!...

Eheu!" — tak děla postava — „viděls dojista množství dětí, honících se za čímsi, nebo hrajících si míčem, který si vzájemně odrážejí... Ale to, co přeletuje, co se odráží sem a tam... toť stigma minulosti — a ne nyní... Národové, pokolení, lidé takto žijí, a dnes, nyní jsou jim ještě něčím, po čem touží."

Po těchto slovech pohnula postava lehce svitkem popsaného plátna egyptského, jež se zvolna rozvinovalo pod mou skrání, a měl jsem pocit, že se moje hlava hrouzí v její měkkost, jak se harmonicky umenšovala podpora... Spal jsem...

A v snovém vidění četl jsem v zástupech národů — ve vlnách celých pokolení i v jednotlivcích různé velikosti.

Viděl jsem divoké chmury jízdných národů, hnaných jakýmsi cyklonem, plné bledých blýskavic hněvu a propukajících bouří — a srovnávaly se zemí města vlastní i cizí. I děla mi postava: „Domníváš se snad, že tento kulhavec a levák, jako přirostlý na černém koníku, jemuž hříva sahá až po kolena, který vede zhoubu a dává levicí rozkaz, aby bylo porubáno sto tisíc bezbranných zajatců... nebo aby z devadesáti tisíc lidských hlav byla vyrovnána pravidelná pyramida... že tento i onen (Gengis-khan a Timurleng) měli takovou lidskou zlobu ve svých srdcích a tolikéž zástupy, které byly jejich nástroji? Čím to, že oba dva jsou spolu i zákonodárci i učenci??" Tu ustala postava a po chvíli pravila: — „Oni přenášeli

STEP do dějin — na nich lpělo stigma stepi — zvěstovali světu to, co z nich učinilo náboženství stepi. Města, pomníky, usedlosti a veškera civilisace byly pro ně přímo popřením." — „A tito" — řekl jsem — „vzrostlí a silní, kteří kráčejí stejným krokem třímajíce sekery, co jejich ženy pohvizdují na zářezy štítů?" — „To jsou Teutoni!... oni přenášejí LES do dějin — to hlubiny lucusu berou se k Římu... Les je takými zrodil, vtisknuv jim své stigma — budou, i když již pokácejí pomníky a vytvoří nové, slaviti ještě les z kamene (gotika), jejich duch pak bude hluboký, temný a podivně bohatý jako panenský les." — A sotva to domluvila postava, pravil jsem: „Což pak tito, kteří vyskočili lehce z dlouhých lodí? Zdálo by se, že všude, kde přistanou, vracejí se jakoby do svých domovů kralujíce, vladaříce a řídíce a spravujíce veřejné věci; div, že neovládli veškeren známý svět?..." — „Toť Normanové" — děla postava — „nesou plod STIGMATU MOŘE, přenášejí na pevninu dějin stavbu lodní, vyrobenou v bouři příbojů, a proto jsou diktátorskými organisátory, majícími pevnou mysl a tvrdou kázeň lodního kapitána. To MOŘE dalo historii své evangelium!... a nic více..." —

Tehdy jsem pocítil ve snu jakoby zavzlyknutí, že ještě nebylo národů svých ve vlastním pojetí, leč pouze stigmata, a přival krve za přívalem a tolik křiklavých klamů!... Myslím, že jsem plakal

ve snu, ale řekl jsem: — „A pokolení!?... O lidé!"

Akdyž jsem pravil „p o k o l e n í" a dořekl „l i d é" — ukázala mi postava na cosi v mé blízkosti: i spatřil jsem proti sobě kohosi rozloženého nadmíru nedbale na širokém trůně pokrytém purpurem. Byl jakoby prostý vojín a pomatená žena — zsinalé a pohrdlivé měl rty potřísněny slinou a na trčící noze bylo viděti vojenskou čižmu, nedopiatou a málo úhlednou. — „To jest rod nejvznešenějších rodičů" — pravila mi postava — toť Kaligula! Syn člověka, který byl bohatýrský jako Alexander, veliký jako Caesar, znamenitý a nezlomný jako Kato a trpěliv jako křesťanský mučedník — toť syn ženy, před jejíž ctností a královskou slávou zachvěl se sám Caesar, a proto ji vypověděl do vyhnanství. Než již od dětství bylo vtištěno jejich synu stigma v o j e n s k é h o LEŽENÍ — i došel obliby brutálnostmi napřed ve vojsku a vyrůstal tak v tuhé kázni těla, v rouhání úst a úmyslné hlupotě. Proto také učinil z římského senátu stáj a ze svého koně konsula, a Homéra a Vergila nazval planými tlachaly! Proto zamýšlel národ Romulův spořádati ve vojenský čtverhran, byť i měl pozutínali hlavy pro rovnost řad!"

— „A což konečně tamten?..." — řekl jsem nemoha potlačiti horečky odporu — „ten, který, jak se mi zdá, zapotácel se na kupě prachnivějících růží a vavřínů a usnul s převrhnutou číší pod jedním prstem své bílé, choreograficky uložené pravice?" — „To

jest Nero Claudius" — pravila postava; — „každý jeho krok byl od dětství úskokem vůči Britanikovi, uměním zalíbiti se za účelem adaptace, a přirozený nebyl nikdy. Nesl v sobě stigma DARU UMĚNÍ, a nikdo nedovedl obratněji než on loviti potlesky obecného lidu a davů, vyzískav tímto způsobem v Řecku na tisíc osm set věnců! nikdo nedovedl mistrněji než on dramatisovati události, buduje z vášní a temperamentů jedinců osudové děje, nikdo neskládal a nerozkládal veřejného mínění samovolněji, pracuje tu nadšením, tu palinodiemi, tu klamem. — Smrt matky, požár Říma, vraždy spravedlivých lidí bledností poněkud, zříme-li na obraz nitra této postavy, která nebyla nikdy sama sebou. A tak se nenalezl, ani když posléze nastala chvíle hledati sebe sama, i minul se dýkou, když se jí chtěl zasáhnouti. Jeho jako by ani vůbec nebylo — byl jen výmysl a obmysl. Od něho se datuje poskvrnění umění."

A hle, když postava mluvila tato slova, jako by se vysunulo celé plátno egyptské zpod mé skráně sklánějící se na opěru. Pocítil jsem krajem čela holé dřevo, ale spal jsem ještě chvíli zdravě a silně. Zdálo se mi pouze, že vidím změť tratících se postav, unášených kroužícím vichrem do dálky jako vír pestrého listí na podzim . . . Náhle v polospánku jalo mě podezření, že Oskar tiše vešel a hraje mi „Tanec větrů" od Jindřicha Purcella . . . i procitl jsem.

Ne nadarmo zvali staří sen d a r e m b o h ů ! a jakkoli nemá svých vlastních dějin, přece nebylo by snadno, odloučiti jej od všeobecného dějství. Jsouť přece města, která byla zakládána jediné pro sen — pro sen bývaly vyhrávány nebo prohrávány celé bitvy — a osudy jednotlivců i význačných postav dějinných častokráte závisí na snu. Člověk, zajisté, nejeví pro odpočinek dosti pozorné vděčnosti a také ani nepomyslí, co vzklíčí za spánku v jeho mysli obnovením sil. A právě proto, přes značnou únavu, jsem si uminil, že zaznamenám, co se mi zjevilo jako viditelné postavy ve snu. A jako činí lidé, kteří začínají z povinnosti nějaké dílo, uchystal jsem si ne bez trochy lenosti papír — péra — a podepřev si čelo chtěl jsem si oddechnouti . . .

Leč, hle, otevřely se dveře, a koutkem očním, nepozdvih ani hlavy, jsem spatřil, že se vsunul deštník, noha, nad nimi brejle (okuláry) a konečně celá postava redaktora místního plátku. Abych předem zkrátil málo vítanou návštěvu, dal jsem znamení, že trpím, a ukázal jsem na místo u vedlejšího stolu — — „Třeba se šetřiti . . .“ — pravil dávaje knoflík deštníku k ústům a těkaje pod skly očima po světnici. — Na stole ležela roztržená obálka se španělským poštovním razítkem . . . Redaktor pokračoval: „Nového nic nevíme, ale ten výstřel na španělského krále, zdá se, že je pouze planou k o m o e d i í“ — Pokynul jsem, že to je možné, co redaktor natáhl nohu a usedl si poho-

dlněji. U jeho boty na koberci ležel l í s t e k z divadla. I děl: — „A propos (co se týče) k o m o e d i e, nevíme ještě jasně, jak byl pochopen a přijat poslední nový kus? Snad mnoho lidí, nevyčkavše konce, opustilo divadlo?...“ — „Nemyslím“ — řekl jsem. Redaktor, znovu si posazuje ohebné brejle, dodal: — „Není snadno vytvořiti něco úchvatného v epoše nesmrtelného Viktora Huga a jiných nesmrtelných. Přece však chtěl jsem sám jíti do divadla ... leč (pohlédl na kalendář a četl „S v a t é R o z á l i e“), leč bylo právě výročí společenských večírků u jenerálové a smutek, a památku té ctihodné matrony dlužno míti v úctě.“ Tu povzdychl. — „Ba vynořila se i v naší redakci myšlenka, abychom té věci věnovali článek, a dojista by se bylo pro to našlo místo, leč bylo by se musilo o d l o ž i t i m n o h o o z n á m e n í, p ř e d e m j i ž z a p l a c e n ý c h.“ — Když pak host skončil takové a podobné řeči a když se tak obsah návštěvy sám sebou vyčerpal, zdvihl jsem se hrozně unaven a vyprovodil jsem redaktora, opakujícího: „Třeba se šetřiti“, ke dveřím. Potom jsem zavřel a rozhlížel jsem se. A vida na stole obálku, na zemi lístek do divadla a na stěně kalendář — silně jsem si odplivl... Ten člověk ničeho mi nepověděl! — Ničeho! — zdálo se mi, jako by byl ve vzduchu čmoud a jako by, možno-li se tak vyjádřiti, bylo cítiti jakýsi chemický rozklad jakéhos p ř í l e ž i t o s t n é h o s l o v a, nikoliv ž i v é h o, leč vyvolaného a podmíněného tím, co se

přihodilo. Na několik dní znechutila se mi jakákoli literární práce do té míry, že jsem odsunul psací náčiní a desky na písemnosti kamsi v odlehlý kout stolu a ježto jsem neměl ničeho na práci, vycházel jsem za město do polí... A na štěstí s nikým jsem se nepotkával! — pouze jednou zastavil mě téměř násilně na chvilku vážený krajan a pravil mi s politováním: „Jaký to smutný případ! s tou slečnou Růžou blahé paměti! — a kdyby se to aspoň nebylo stalo v lázních, kam se přece jezdí pro zdraví!... ač i tu, milý pane, možno se nachladiti stejně jako kdekoliv jinde... A dlužno také říci, že to bylo děvče! a ni toho nelze povědět i." — Snad ten člověk řekl ještě více, ale nevím toho, neboť jsem ubíhal s pocitem hluboké nevole, a ani jsem nezpozoroval, že jsem se pojednou ocitl v krajině daleko za městem. — „Co ti lidé učinili z počestnosti slova?" — jen to někdy sám sobě mluvě, šel jsem zase dále...

— A hle, kdysi o polednách stanula přede mnou jako obraz nevelká, rovná a vonná louka, lahodně, jednou vlnou svého pahorku se sklánějící v úzké koryto potoku, jehož proud tu a tam probleskl jako sklo. Tok potoka po celé délce mírné úžlabiny luční prozrazoval se spíše jen lehkým povíváním třtin, sytou zelení rostlin a hojnými květy, rostoucími po obou březích. Černé kupy páchnoucí máty, množství lazurových pomněnek a vysoké kosatce označovaly směr potůčku; přes něj vedla čistá rovná lávka, o-

mývaná rosami a osoušená větérky — tu a tam kolébaly se husy, zanikajíce v travinách a ztrácejíce bílá péra, která honil vítr.

Malá holčička hlídala snad tyto husy, či snad hlídaly husy ji?... když přece šla, kam šly ony — ve vsi nazývali ji „hlupáčkem", neboť veliké šedé oči měla vždy někam vlepeny a ručky a nohy, bronzové sluncem a zanedbaností, musily se obejíti bez těch očí, vždy někam vlepených, radíce jen slepě samy sobě.

Došel jsem k lávce nemaje nijak v úmyslu přejíti na druhou stranu k holčičce a jejím husám. — — Jeden kosatec, jako ametystový kalich, vábil svou barvou oči tím více, že se na něm chvělo zachytivši se husí péro, veliké, bílé a vzduté jako plachta. — Po dvakrát jsem se pokoušel s lávky svou holí, zakřivenou jako římské p e d u m, abych k sobě přiklonil květinu, rostoucí na břehu... když pojednou „hlupačka" vidouc to přiskočila a utržený květ spolu s pérem podala mi bronzovou ručkou.

Malá její postava, rýsující se na zeleném pozadí, zaujala na chvíli můj pohled; dívčina, již to obtěžovalo, vhodila mi chvatně do ruky květ a péro volajíc: — „Chceš, tu máš!..." Já letím za husami... — A odběhla prostosrdečná a veselá...

Tedy teprve té prostoduché děkuji za to, že beru znovu do ruky péro, jehož užívání a užitečnost znechutili mi literáti.

OBSAH

HRSTKA PÍSKU 9

NÁRAMEK 21

CIVILISACE 35

POSLEDNÍ Z BAJEK 55

TAJEMSTVÍ

LORDA SINGELWORTHA 75

»AD LEONES« 101

STIGMA 119

S POMOCÍ BOŽÍ

A PŘÁTEL

DOBRÉHO DÍLA

v dubnu léta Páně 1921

Vytiskl
Frant. Obzina ve Vyškově

Sklad
Stanislavy Jílovské,
Praha II, Štěpánská 41,
a Marty Florianové
ve Staré Říši na Moravě

DEO GRATIAS